

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Bükreş, Romanya / 1-5 Kasım 2006

İstanbul 2011

BULGARİSTAN'DA SAVAŞ VE GÖÇÜN YERLEŞİM YERLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ: GÜNEY BULGARİSTAN VE İSLİMYE SANCAĞI BÖLGESİNDE HARABELER

Mehmet Hacısalihoğlu

Bulgaristan'ın günümüzdeki sınırlarını esas alarak Osmanlı döneminde bu coğrafyada bulunan köyler/yerleşim yerleri üzerine 2001 yılından beri yürüttüğümüz araştırmada dikkate değer tespitler yapmak mümkün oldu.² Bir yandan bölgenin Osmanlı dönemi ve sonrasındaki demografik yapısı ve gelişimi ile ilgili önemli bilgilere ulaşırken, öte yandan bölgenin toponomik yapısının gelişimini de takip etmek mümkün olmaktadır. Böylelikle Bulgaristan'ın kuruluşundan sonra bölgedeki Osmanlı mirasının nasıl bir gelişme gösterdiğin takip edilebilmektedir. Bu bağlamda bölgede dikkat çeken en önemli gelişmelerin başında yer isimlerinde yapılan değişiklikler yer almaktadır. Bulgaristan'da bağımsızlıktan günümüze Bulgarca olmayan yer adları – ki bunların çoğunluğu Türkçe'dir – neredeyse tamamıyla değiştirilmiştir.³ Fakat en az isim değişiklikleri kadar dikkat çeken bir diğer husus bir çok yerleşim yerinin Osmanlı-Rus savaşı sonrası kaynaklarda harabe olarak gösterilmesidir. Osmanlı egemenliğinin sona erişinden günümüze çok sayıda köy göçler nedeniyle haritadan silinmiştir. Haritadan silinen köylerin çokluğu, harabelerin bölgenin demografik gelişimini anlamak için daha ayrıntılı bir şekilde araştırılması gerekliliğini ortaya koydu. Bu nedenle

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: Hacisalihoglu.Mehmet@gmx.de

² Osmanlı kaynaklarında adı geçen köyler farklı kaynaklarda, özellikle o dönem ve daha sonra hazırlanmış haritalarda tespit ederek ve karşılaştırılıyor. Kaynaklar izin verdiği ölçüde yerleşim yerlerinin nüfus yapıları üzerine de köy bazında bilgiler derleniyor. Bulgaristan'da Yer İsimleri Konkordansı konulu bu araştırma tamamlanmak üzere olup sonuçları çalışmanın tamamlanmasından sonra Almanya'da yayınlanacak.

³ Bu konuyla ilgili bkz. Mehmet Hacısalihoğlu, "Bağımsızlıktan Günümüze Bulgaristan'da Yer İsimlerinin Değiştirilmesi" *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003*, ed. Ali Çaksu, İstanbul: IRCICA, 2006, s. 177-189.

bu çalışmada 1878'den sonra Doğu Rumeli Vilayeti'ne dahil olan bölgeyle ilgili genel tespitler değerlendirilirken özellikle İslimye sancağının kapsadığı bölge ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Harabe araştırmaları bir yandan arkeoloji bilimini kapsamında yürütülürken öte yandan tarih bilimi çerçevesinde tarihsel coğrafya alanında da sürdürülmektedir. Harabe araştırmaları genellikle antik dönem ve ortaçağ dönemi üzerine yapılmakta olup bu çalışmalarda yazılı metinler yanında genellikle arkeolojik kazılar yardımıyla terk edilmiş/boşalmış yerleşim yerleri ve bunların boşalma sebepleri hakkında tespitler yapılabilmektedir.⁴ Bununla birlikte Yeni Çağda harabelerle ilgili de çok sayıda çalışma bulunmakta olup özellikle Fransa, Almanya, İngiltere, Polonya, Danimarka, Norveç, İsveç gibi Avrupa ülkelerinde harabeler hakkında kapsamlı çalışmalar yapılmıştır.⁵ Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili çalışmalar daha az olmakla birlikte Wolf-Dieter Hütteroth'un Konya ve çevresini kapsayan çok değerli bir çalışması mevcuttur. Tahrir kayıtları ve diğer yazılı kaynakları kullanarak bölgedeki yerleşimlerini tespit eden tarihçi ayrıca bölgede bizzat incelemeler yaparak çok sayıda harabeyi tespit edebilmiştir.⁶ Osmanlı coğrafyasını kapsayan

bir başka önemli çalışma Helene Antoniadis-Bibicou tarafından yapıldı. Antoniadis-Bibicou bu çalışmada Yunanistan'da ortaçağın sonlarından 1850'ye kadar oluşan harabelerin sayısı ve harabe olma nedenlerini ortaya koymaktadır.⁷ Bununla birlikte Balkan devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra oluşan harabeler üzerine pek çalışma yapılmadığı dikkat çekmektedir.

⁴ Örnek olarak bkz. "Wüstungsforschung", Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Wien.

⁵ Bu çalışmalarla ilgili bkz. çok sayıda uzmanın makalesinin bulunduğu derleme kitap: Villages désertés et histoire économique. XIe - XVIIIe siècle. Giriş: Fernand Braudel, Paris 1965. Ayrıca bkz. Maurice Beresford, The Lost Villages of England, Stroud 1998; Wilhelm Abel (der.), Wüstungen in Deutschland, Frankfurt am Main 1967.

⁶ Wolf-Dieter Hütteroth, Laendliche Siedlungen im südlichen Inneranatolien in den letzten vierhundert Jahren, Göttingen 1968, özellikle s. 174-185. Aynı yazar Osmanlı imparatorluğunun başka bölgeleri üzerine de tarihsel coğrafya çalışmaları yayınladı: Wolf-Dieter Hütteroth ve Kamal Abdulfattah, Historical Geography of Palestine, Transjordan and Southern Syria in the Late 16th Century, Erlangen 1977; Wolf-Dieter Hütteroth, Bergnomaden und Yaylabauern im mittleren kurdischen Taurus, Marburg 1959.

⁷ Hélène Antoniadis-Bibicou, "Villages désertés en Grèce. Un bilan provisoire", Villages désertés et histoire économique, s. 343-417.

Oysa Balkanlarda ulus-devletlerin kuruluşundan itibaren savaşlar, etnik temizlik olarak değerlendirilebilecek politikalar, azınlıklar üzerine uygulanan baskılar sonucu meydana gelen göçler, nüfus değişim anlaşmaları gibi gelişmeler ve 20. yüzyılın ikinci yarısında sosyoekonomik nedenlerle yaşanan köylerden kaçış ve şehirlere göçler sonucunda bölgede çok derin bir demografik değişimin yaşandığı bilinmektedir. Ayrıca Balkanlarda yaşanan ulusal sorunlarda bölgenin bağımsızlık öncesindeki demografik yapısı hakkındaki iddialar önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda haritadan silinmiş yerleşim yerlerinin tespit edilmesi bölgenin Osmanlı dönemindeki toponomik ve demografik yapısını ortaya koymak açısından da önem arzeder. Çünkü günümüz yerleşim yerlerinden yola çıkarak bunların Osmanlı dönemine kadarki demografik gelişimini tespit etmek gerçek durumun belki büyük bir parçasını ortaya koymak anlamına gelir ama tablonun tamamını veremez.

Bu çalışmada Osmanlı dönemindeki köy varlığı esas alınarak günümüze kadar meydana gelen gelişmeler ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda harabe olan köylere yoğunlaşılırken öncelikle bunların sayısı, dini/etnik kimliği ve Osmanlı dönemi kaza sınırları esas alınarak bunların kazadaki toplam köylere oranı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bunun ötesinde bu köylerin hangi dönemlerde harabe olduğu, tekrar iskân edilip edilmediği ve harabe oluş nedenleri tartışılmaktadır. Ancak bu çalışma Bulgaristan'da bağımsızlık sonrası harabeler konusuna bir giriş niteliği taşımakta ve bütün soruları yanıtlama iddiası taşımamaktadır. Bu ön çalışmayla harabeler konusunun araştırılmasının Balkanların siyasal, sosyal ve ekonomik tarihi incelenirken ne derece önemli olduğu ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Özellikle Balkanlardaki Osmanlı mirası üzerine yürütülen çalışmalarda harabeler konusuna da bir araştırma alanı dikkat çekilmektedir. Bulgaristan üzerine yapılan çalışmalarda Osmanlı devri demografik değişimleri hakkında birçok çalışma mevcuttur.⁸ Bunun yanında şehir tarihiyle

⁸ Machiel Kiel'in çok sayıda çalışmasında bölgenin Osmanlı dönemindeki demografik gelişimi ele alınmaktadır: Machiel Kiel, "H'razgrad - Hezargrad - Razgrad, The vicissitudes of a Turkish town in Bulgaria (Historical, Demographical Economic and Art Historical Notes)," *Turcica XXI-XXIII* 1991 (Mêlanges offerts à Irène Mèlikoff), s. 495-563; aynı, "Tatar Pazarcık. The Development of an Ottoman Town in Central-Bulgaria or the Story of how the Bulgarians conquered Upper Thrace without firing a shot," *Das osmanische Reich und seinen Archivalien und Chroniken*, Nejat Göyüncü zu Ehren, Eds. Klaus Kreiser, Christoph Neumann, İstanbul 1997, s. 31-67; aynı, "Rasprostranenie na Isljama v Bâlgarskoto selo prez Osmanskata epoha (XV-XIII v.) Kolonizatsija i Islamizatsija," *Mjusjulmanskata Kultura po Bâlgarskite Zemi*, Eds. Rossitsa Gradeva, Svetlana Ivanova, Sofia 1998, s. 57-126; aynı, "The Heart of Bulgaria, Population and Settlement His-

ilgili yapılan az sayıda çalışmada da Bulgaristan'ın bağımsızlığından sonra oluşan harabeler konusuna dikkat çekilmiştir.⁹ Ancak bağımsızlık sonrası dönem hakkında henüz sistematik çalışmalar bulunmamaktadır.

Metot ve Kaynaklar

Haritadan silinmiş yerleşim yerlerini ortaya çıkarmak bazı zorlukları içermektedir. Her ne kadar Koledarov/Micev tarafından hazırlanmış bir sözlük bulunmakta ve bu sözlük yer isimlerinin önemli bir kısmını içermekteyse de önemli bir kısmını da kapsamadığı görülmektedir. Bunun dışında Bulgaristan'daki bütün yer isimlerini Osmanlı döneminden günümüze kapsayan ve haritadan silinmiş köylerin de tamamını veren bir yer isimleri sözlüğü bulunmamaktadır. Bu durumda yerleşim yerlerinin konumunu tespit ve günümüze kadar gelişimini takip edebilmek için bir çok farklı kaynağa başvurmak gerekmektedir. Bunların başında askeri haritalar gelmektedir:

Rus Ordu Haritası: Bulgaristan'la ilgili kartografik yönden güvenilir ilk harita Rus ordusuna mensup harita uzmanları tarafından 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı döneminde hazırlanmış ve 1882 yılında tamamlanmıştır. Rus uzunluk ölçü birimi *verst*'e göre hazırlanmış olup (1 verst = 1066, 78 metre) 1:126000 verst ölçüsündedir. Toplam 62 paftadır. Rus ordusunun ele geçirdiği bölgeleri, Dobruca bölgesinden başlayarak 1878'de kurulan Bulgaristan Prenslüğünü, Doğu Rumeli Eyaletini ve İstanbul'a kadar Trakya bölgesini içermektedir. Bu harita o döneme kadar yapılmış en ayrıntılı ve güvenilir harita olup daha sonra bölgeyle ilgili yapılan askeri haritalara temel teşkil etmiştir.¹⁰

tory of the Districts of Provadija, Novi Pazar and Shoumen from the late-Middle Ages till the end of the Ottoman Period," Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri, Uluslararası Sempozyum, 11-13 Mayıs 2005, Eskişehir, Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir 2005, s. 15-38; aynı, "İzladi / Zlatitsa. Population Changes, Colonisation and Islamisation in a Bulgarian Mountain Canton, 15th - 19th Centuries", Studia in Honorem Professoris Verae Mutafchieva, Eds. Evgeni Raduşev, Zara Kostova, Sofia 2001, s. 175-187; aynı, "Svištov i Rajonât Prez XV - XIX Vek, Poselištna istorija, istoričeska demografija i posleditsi ot vojnite v edna ravninna oblast na Dunavska Bâlgarija", Istorija na Mjusjulmanskata Kultura po Balkanskite Zemi, Ed. Rossitsa Gradeva, Sofia 2001, s. 547-570.

⁹ Bkz. Neriman Ersoy, "XIX. Yüzyılda Filibe Şehri (1839-1876)", Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2003, s. 102-123.

¹⁰ Rus Ordu Haritası: Karty Çasti Balkanskago Poluoostrova, Rus Genelkurmayı, Askeri Topografya Bölümü, 1884, tekrar baskı 1895. (Hazırlayanlar: Sidorov, Butoviç, Malejev ve Ivanov). Haritanın hazırlanışı ile ilgili bkz. Vincenz Haardt von Hartenthurn, Die Kartographie der Balkan-Halbinsel im XIX. Jahrhundert, Wien 1903, s. 319-324.

Osmanlı Ordu Haritası: Osmanlı ordu haritası Osmanlı Genelkurmayı tarafından 1899 yılında hazırlanmış olup 1:210000 metre ölçüsündedir. Osmanlı devletin Balkan toprakları üzerine modern kartografya teknikleriyle hazırladığı ilk haritadır. 20 paftadan oluşan bu harita Bulgaristan'ın tamamını kapsamakta, yalnızca Bulgaristanı ikiye bölgeli Balkan dağlarının güney eteklerine kadar olan bölgeyi içermektedir. Her pafta dörde bölünmüş olup İstanbul'dan başlayarak batıya toplam 64 numaralandırılmış kısım içermektedir.¹¹ Haritanın Bulgaristan'ı içeren kısmı çoğunlukla Rus ordu haritasına dayanmaktadır. Rus ordu haritasında yer alıp Türkçeden bozulmuş olduğu sanılan isimler bu haritada yer yer Türkçeleştirilmiş, ancak bazı isimler hatalı türedilerek gerçek isimden tamamen ayrı yanlış isimler verilmiştir. Ancak Osmanlı sınırına yakın bölgelerde ve Rus ordu haritasının kapsamadığı bölgelerde Osmanlı ordu haritası oldukça yararlı olmaktadır.¹²

Avusturya Ordu Haritası: Orta Avrupa Genel Haritası adıyla 1:200000 metre ölçüsünde bir harita olup 265 parçadan oluşmaktadır. 1910-1915 arası dönemde Avusturya-Macaristan Askeri Coğrafya Enstitüsü tarafından hazırlanmış olup Bulgaristan'ı içeren paftaların büyük bir çoğunluğu 1939-40 yıllarında yeniden basılmıştır. Avusturya ordu haritası Rus ve Osmanlı ordu haritalarından yararlanılarak hazırlanmış olup bu haritaların aksine bugünkü Bulgaristan topraklarının tamamını kapsamaktadır. Bu harita yardımıyla ayrıca yerleşim yerlerinin 1910'lara kadarki gelişmesini kısmen takip etmek mümkün olmaktadır.¹³

Bunların yanında Bulgaristan'ın kuzey yarısını kapsayan Tuna vilayetinin Osmanlı Rus Savaşı öncesi durumunu gösteren 1870-74 yıllarında F. Kanitz tarafından hazırlanmış bir Tuna vilayeti haritası (*Kanitz Haritası*) mevcuttur. Tek pafta halinde olan bu harita Ordu haritaları gibi kapsamlı olmamakla birlikte harabe olduğu için savaş sonrası haritalarında yer almayan bazı köylerin yerini tespitinde oldukça önemli bir kaynak oluşturmaktadır.¹⁴ Ayrıca Filibe Sancak beyi tarafından 1864 yılında Sancağın bütün kaza ve köylerini gösteren bir harita

¹¹ Osmanlı Ordu Haritası: Rum ili-i Şahane Haritası. Erkan-i Harbiye istiksaf postaların tarafından ..., tarih 1317 (1899-1900). Bu makalede haritaya atf yapılırken aynı pafta içindeki ayrıntılı numara değil yalnızca ilgili pafta belirtilmektedir.

¹² Haritanın hazırlanışı hakkında bkz. Hartenthurn, age, s. 342-346.

¹³ Avusturya Ordu Haritası: Generalkarte von Mitteleuropa, Haz. K.u.K. Militaergeographisches Institut Wien, 1913-1915, yeni baskı 1939-1940.

¹⁴ Kanitz Haritası: F. Kanitz, Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan nach seinen eigenen Reise-Aufnahmen in den Jahren 1870-74 ausgeführt, ölçek 1=420000

hazırlanmıştır (*Filibe Sancağı Haritası*). Bu harita modern kartografik ölçümlerle hazırlanmış olmadığından yerleşim yerlerinin harita üzerindeki konumları ancak yaklaşık olarak tespit edilebilmektedir. Savaş döneminde harabe olup sonraki kaynaklarda geçmeyen çok sayıda köyü bu haritada bulmak mümkündür.¹⁵ Bunlar dışında Bulgaristanı kapsayan ve daha geç dönemleri içeren yol haritalarından (*Bilgariya Pıtna Karta*) yararlanılmıştır.¹⁶

Yerleşim yerlerinin Osmanlı dönemindeki nüfus yapısını tespit edebilmek için öncelikle 1845 tarihli *Temettuat Defterleri* önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Köylerdeki hanelerin hane reisleri, gelir kaynakları ve vergilerinin ayrıntılı olarak kaydedildiği bu defterlerde köylerdeki hane sayısını tespit etmek mümkündür. Ancak Osmanlı arşivlerinde yalnızca bir kısım köylerle ilgili temettuat defterleri mevcuttur. Bunlar dışında 19. yüzyılın ortalarına ait *nüfus defterleri* de bulunmaktadır, ancak bunları da bütün kazalar ve köyler için bulmak mümkün olmamaktadır. Bu çalışmada köylerin listesini içeren 1873 (hicri 1290) tarihli *Edirne Vilayeti Salnamesi* Osmanlı-Rus savaşı öncesi bölgenin en son durumunu gösteren esas kaynak olarak kullanılmıştır.¹⁷ Salnamede köylerin ödedikleri vergi türleri ve toplamları da verilmektedir. Bedel-i askeri vergisi adıyla Gayrimüslimlerin askerlikten muafiyet için ödedikleri vergi de belirtilen vergiler arasında bulunmaktadır.¹⁸ Bu sayede bu salnamede hangi köyün sırf Müslüman

¹⁵ Filibe Sancağı Haritası: Filibe Sancağının Harita-yı Umumiyesidir, Haz. Mirliva Nusret Paşa, baskı: Mühendishane-i Berr-i Hümayun, 1279 [1862/63]. Bu harita Almanca'ya çevrilerek Kiepert tarafından yeniden yayınlamıştır: H. Kiepert, Karte des Sandjak Filibe (Philippopolis), aufgenommen nach Anordnung des dortigen Provinzial-Gouverneurs Mehemmed-Nusret Pascha. Nach dem zu Constantinopel lithographirten türkischen Original übersetzt, auf den halben Laengenmassstab reduziert und autographirt von H. Kiepert, 1876.

¹⁶ Günümüzdeki durumu görmek için bkz. Bilgariya Pıtna Karta, 1:500000, Haz. L. Tsvetkov, Sofya 1997.

¹⁷ Salname Edirne 1290: Salname 1290, Defa 4.

¹⁸ Cizyenin 1855'te kaldırılmasından sonra Gayrimüslimler için askerlik yükümlülüğü getirildi ve bu Islahat fermanyıyla onaylandı. Ancak değişik nedenlerle bu karar uygulamaya konmadı ve Gayrimüslimlerden askerlik bedeli alınmaya başlandı. Bölgeye ve kişiye göre değişmekle birlikte 1870'lerde ortalama bedel-i askeri miktarı erkek başına 28 kuruş civarındaydı. Bkz. Tobias Heintzelmann, *Heiliger Kampf oder Landesverteidigung? Die Diskussion um die Einführung der allgemeinen Militärpflicht im Osmanischen Reich 1826-1856*, Frankfurt/Main, 2004, s. 334; Aycıca bkz. Ufuk Gülsoy, *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni*, İstanbul 2000; E. J. Zürcher, "The Ottoman Conscription System, 1844-1914", *International Review of Social History* 43 (1998), s. 437-449; idem, ed., *Arming the State: Military Conscription in the Middle East and Central Asia, 1775-1925*, London-New York 1999, s. 79-94; M. Hacısalihoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Zorunlu Askerlik Sistemine Geçiş: Ordu-Millet Düşüncesi", *Toplumsal Tarih* 164

köyü olduğunu görmek de mümkün olmaktadır. Nitekim bir köyün bedel-i askeri vergisi yoksa bu köy sırf Müslüman köyü demektir.

Bu tespit karşılaştırılan diğer kaynaklarca da onaylanmaktadır. Ancak bedel-i askeri kayıtlı köylerin karışık köyler mi yoksa sırf Gayrimüslim köyleri mi olduklarını bu salnamede tespit mümkün olmayıp başka kaynaklarla karşılaştırmak gerekmektedir. Osmanlı-Rus savaşı sonrası köylerin nüfus yapısını görmek için başvuru en önemli kaynak Bulgar nüfus sayımlarıdır. Bu sayımlar 1880'den başlayarak 1910'a kadar köylerdeki nüfusu etnik yapılarına göre ayrı ayrı belirtmektedir.¹⁹ Bununla birlikte daha geç dönemlerde nüfusu etnik yapısına göre gösteren nüfus istatistikleri bulunamamıştır. Yerleşim yerlerinin bu tarihten sonraki gelişmeleri için yer isimleri sözlüklerinden ve özellikle Bulgar araştırmacılar P. Koledarov ve N. Mičev tarafından hazırlanmış ve 1987'ye kadar yerleşim yerlerinin gelişimini gösteren sözlükten yararlanıldı.²⁰

Harabelerin Tespiti: Haritadan silinmiş yerleşim yerlerinin tespiti şu aşamalarla yapılmaktadır: Osmanlı kaynaklarında adı geçen yerleşim yeri eğer Osmanlı-Rus Savaşı döneminde boşalmışsa Rus Ordu Haritasında ismin önünde veya arkasında "razv[alnyi]" ibaresi yer almaktadır. Aynı şekilde Osmanlı Ordu Haritasında "harabe"/ "... harabesi" ibaresi bulunmakta ve 1900'e kadar olan dönem kapsamaktadır. Avusturya Ordu Haritası ise 1910'lara kadar tahrip olmuş köyleri "R[aine]" ibaresiyle belirtmektedir. Bu tarihlerden sonra boşalmış köyleri bulmak ancak modern haritalar yardımıyla mümkün olmaktadır. Bunların yanında ayrıca Koledarov/Mičev'in yer isimleri sözlüğü tahrip olmuş, terkedilmiş veya kayıtlardan silinmiş köylerin önemli bir kısmını tarihleriyle birlikte vermektedir. Bunlar dışında yukarıda belirtildiği gibi güncel haritalar, internet yoluyla ulaşılabilen uydu resimleri ve bizzat bölgede yaşayan kişilerle bağlantılar kurarak belli köyler için daha ayrıntılı bilgilere ulaşılmaya çalışıldı. Bütün Bulgaristan coğrafyasında Osmanlı kaynaklarında adı geçen yaklaşık 5.000 köy

(August 2007), s. 58-64; idem, "Inclusion or Exclusion? Conscription in the Ottoman Empire", *Journal of Modern European History* 2/2007 (yayında).

¹⁹ Spisak na Naselenite Mesta v Tsarstvo Bılgariya ot Osvobojudenieto (1879) do 1910 Godina / Liste des Localites dans le Royaume de Bulgarie depuis la Libération (1879) jusqu'en 1910. Sofiya 1921.

²⁰ Mičev/Koledarov 1989: P. Koledarov, N. Mičev, Rečnik na selištata i selištne imena v Bılgariya, 1878-1987, Sofya 1989 (İlk baskı: Promenite v imena i statuta na selištata v Bılgariya, 1878-1972 g, Sofya 1973).

yukarda tanıtılan kaynaklarda incelendi ve bir yer isimleri listesi oluşturuldu.²¹ Bu şekilde kaynaklarda harabe olarak belirtilen köyleri bu listede toplu olarak tespit etmek mümkün olmaktadır. Bu listeden edinilen ilk izlenim Bulgaristan'daki harabelerin büyük ölçüde Müslüman yerleşimleri olduğu ve bunlar yanında bir miktar Rum köyünün de boşaldığıdır. Harabelerin miktarı Müslümanların yoğun olduğu bölgelerde artmaktadır. Müslüman yerleşiminin yoğun olduğu bölgeler kuzeyde Tuna nehrine ve doğuda Karadeniz'e yakın bölgeler, Güneyde Karadeniz'den başlayarak Tatarpazarcık'a kadar uzanan ve Filibe vadisini de içine alan geniş bölge ve Rodop dağları bölgesidir. Hıristiyan nüfusun yoğun olduğu bölgeler ise daha çok Batı Bulgaristan bölgesi, Makedonya ve Sofya'yı da içine alan ve Sırbistan'a kadar uzanan bölge ile Balkan dağı (Stara planina)'nın kuzey ve güney eteklerinde bulunan yerleşim yerleridir.

İncelenen Bölge: Genel istatistikî bilgiler verebilmek için inceleme alanı olarak burada ilk aşamada Bulgaristan'ın Edirne vilayeti bölgesi seçildi. Edirne vilayeti İstanbul'a sınır olup Çorlu ve Gelibolu yarımadasını içine alarak Trakya'yı içermekte Gümülcine'yi kapsayacak şekilde Ege Denizi kıyılarına ulaşmakta Batıda ise Tatarpazarcık'ı da kapsayarak Makedonya bölgesine, yani Selanik vilayeti sınırlarına uzanmaktaydı. Kuzeyde ise Varna'nın güneyinde bulunan Kamçı nehrine kadar uzanan Karadeniz sahilinden başlayarak Bulgaristan'ı ikiye bölen Balkan dağı silsilesini takip etmekteydi. Edirne vilayetinin günümüz Bulgaristanını sınırları içinde kalan kısımları İslimye sancağı, Filibe sancağı ve Edirne sancağına bağlı Kızılağaç, Çirmen, Cısr-i Mustafa Paşa ile Edirne ve Dimetoka kazalarının bir kısmıdır. 31 kaza ve nahiyeden oluşan bu bölgede incelenen köy sayısı 1.942'dir. Bu köyler bütün Bulgaristan coğrafyasında tespit edilen köylerin yaklaşık beşte ikisini oluşturmaktadır. İncelen köylerin 890'nın sadece Müslüman köyü olduğu tespit edildi (yaklaşık % 46).

Fakat incelen bütün köylerin Müslüman ya da Gayrimüslim köyü olup olmadığı saptanamıyor. Bu nedenle % 46'nın dışında kalan köylerin hepsi Gayrimüslim köyleri olmayıp bunlar arasında tespit edilemeyen veya nüfusu karışık olan köyler de yer almaktadır. 1873 tarihli Edirne vilayeti salnamesine göre Edirne vilayetinin bütününe hane sayısına göre % 58'i Gayrimüslim ve % 41'i Müslüman, erkek nüfusun % 61 Gayrimüslim, % 36 Müslüman ve % 2 Kıpti (Çingene) idi. Aynı bölgenin 16. yüzyılın ilk yarısındaki tahrir kayıtlarına göre nüfus yapısına

²¹ Bütün Bulgaristan'ı kapsayan bu liste Almanya'da yürütülmekte olan proje kapsamında yayınlanacak.

bakıldığına Müslüman nüfusun oranının 19. yüzyılın sonlarına göre daha çok olduğu görülür.²² Vilayetin Bulgaristan'da kalan kısmının yaklaşık oranlarına gelince hane sayısına göre bölge nüfusunun % 44'ü Müslüman, % 56'sı Gayrimüslim, erkek nüfus sayısına göre ise yaklaşık % 36'sı Müslüman, % 60'ı Gayrimüslim ve % 3'ü Kıbtî (Çingene) idi.²³ 1880 yılında Doğu Rumeli Vilayeti'nde yapılan resmi nüfus istatistiğine göre toplam nüfusu 815901 olan Vilayet'te 555579 Bulgar (% 68), 174700 Türk (% 21), 42456 Rum (% 5), 19549 Çingene (% 2), 4177 Yahudi, 1306 Ermeni, 17981 Bulgar göçmen (% 2) ve 203 Rum göçmen kaydedilmiştir.²⁴ Bu rakamlar Osmanlı-Rus savaşı döneminde bölgede çok büyük bir demografik değişim yaşandığına işaret etmektedir.

Güney Bulgaristan'da tespit edilen harabeler: 1.942 köy üzerine yapılan çalışma sonucunda tahrip olan, boşalan veya daha sonraki kaynaklarda bulunmayan 316 yerleşim yeri tespit edildi. Bu yerleşim yerlerinin bir kısmı Rus, Osmanlı ve Avusturya Ordu haritalarında harabe olarak belirtilirken bir diğer kısmı daha geç tarihlerde boşaldığı için modern kaynaklarda bulunmamaktadır. Daha sonra boşalan köylerin önemli bir kısmını Koledarov/Miçev'in sözlüğünde bulmak mümkündür. Tahrip olmuş veya tespit edilemeyen köyler, incelenen toplam köy sayısının % 16'sını oluşturmaktadır. Sırf Müslüman olan köylere oranı ise % 35'tir. Harabe olmuş köylerin yaklaşık % 20'si 1913'ten sonra boşalmış olmakla birlikte geri kalan % 80'lik kısım 1877-1913 yılları arasında boşalmıştır.

1877/78'de yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı Rus orduları Osmanlı başkenti sınırlarına kadar ulaşmış ve Bulgaristan bölgesi Rus ordusunun eline geçmişti. Rus ordusunun ilerleyişi üzerine köylerini terk eden Müslümanlar yanında savaşta tahrip edilen bir çok köy de boşalmıştır. Daha sonra oluşturulan Rus askeri yönetimi döneminde de kaçışlar ve göçler devam etti. İncelenen bölge 1878 Berlin Anlaşmasıyla oluşturulan Doğu Rumeli Vilayeti'ni ve 1912'ye kadar Osmanlı yönetiminde kalan güney kazalarını kapsamaktadır. Doğu Rumeli Vilayeti 1885'te Bulgaristan prensliği tarafından ilhak edilince yeni bir göç dalgası daha başlamış oldu. Bununla birlikte 1912/13 yıllarında yaşanan Balkan Savaşları sonunda Arda nehrinin güney bölgesi, Rodop dağları ile birlikte Bulgaristan top-

²² Bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Bir iskan ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c. 11 (Ekim 1949-Temmuz 1950), No. 14, s. 524-569, "XVI. Asrın Başında Nüfusun Yayılışı" başlıklı harita cildin sonuna eklidir.

²³ Salname Edirne 1290, s. 154-159, 162-163,

²⁴ Spisik na Naselenite Mesta, s. VI.

raklarına katıldı. Bu dönemde de yoğun bir göç ve kaçışın yaşandığı görülmektedir.

Kronolojik olarak baktığımızda şöyle örneklerle karşılaşırız:

93 harbi esnasında örneğin Tatar Pazarcık'ta Oruçlu, Okçulu, Doğanlı ve Caferli köylerinin yakıldığı görülüyor. Aynı kazadan Doğan, Deniz Begli, İyneler, Çarğanlı, Palanka ve Kasımlı da savaş esnasında veya takip eden yıllarda boşalmış köyler. Toplam 115 köyü bulunan kazada 31 köy sırf Müslüman köyü olup tahrip olan veya daha geç kaynaklarda adı geçmeyen köy sayısı 16 olarak görünüyor. Filibe'de Murhanlı, Türk Konuş, Selametler, Ahıryanlı, Yigit Begli, Çok oba-yı Müslim, Umur oba, Hasköy'de Abdülbari, Fırth, İslimye'den Güc Bey, Edirne kazasının Manastır nahiyesinden Bitlice gibi bir çok köy de yine Osmanlı-Rus savaş döneminde harabe olmuş Müslüman yerleşimleridir.

1885'te Bulgaristan'ın Doğu Rumeli Vilayeti'ni ilhakından sonra örneğin 1886'da Çırpan kazasında Müslüman veya çoğunluğu Müslüman olan Çatalöyük, Nasuhlu, Çirmen kazasından 1893'te Yenibağ, Cısr-i Mustafa Paşa'dan Hayreddince (1887), Ahyolu'ndan Palazlar (1888), Misivri'den Lopaclar (1889), Gedikler, Burgaz'dan Çengel (1885/85), Suvatlar (1886), Yanbolu'dan Kasablı (1890), Hasköy'den Beyaz Fakih (1889), Gedikli (1900), Yazla (1886), Filibe'den Güvendikli (1886), Celepler (1885), Kuş (1886), Gökçeler (1902), Ali Fakih (1888), Merhanlar (1888), Darı oba (1887), Satı oğulları (1885), Sevişli (1886), Yutaklar (1893), Kiraccı (1893), Bekirli (1886), Koca oğulları (1885), Uzun İsmail (1887), Gökçeli (1889) gibi bir çok köyün boşaldığı tespit edilmektedir. Misivri kazasında Osmanlı kaynaklarında Erikli adıyla geçen Rum köyü Iraklion 1893'te boşalmıştır.

Balkan Savaşları döneminde Dimetoka daha sonra Ortaköy kazasına bağlı bir çok köy Bulgaristan'ın bölgeyi ele geçirmesi üzerine boşalmıştır. Bunlar arasında Arklar-ı bala, Armutlu, Ömer viran, İsa, Akça alan, Meneke gibi köyler bulunmaktadır. Rupçoz nahiyesinden Tamraş da savaş döneminde boşalan köyler arasında.

Daha sonraki döneme bakıldığında 1950ye kadar olan dönemde eski Ahyolu kazasından Kazalık, Burgaz'dan Karanlık dere, Karınabad'dan Karacalar, Kazanlık'tan Mescid Senetler, Dimetoka'dan Alabayır, Hasköy'den Çebelceler,

1950'lerde Burgaz'dan Denizoba, Sultanyeri'nden 1957'de Yülük, Terzi, Horozlar, Gümülcine'den Hisaraltı, Hasköy'den Osman Beşeler,

1960'larda Ahyolu kazasından Cuma, Misivri'den Kalgamac, Edirne Manastır nahiyesinden Pazarcık, Üsküdar nahiyesinden Lefke-yi Müslim, Yeni Zağra'dan Azaplı ve Ohadlar, Çirmen'den 1963 yılında Kirazlık, Koçaş, Kozlubükü, Yuva-bük, İslimye'den Yenice Balkan, Dimetoka'dan Hisarlık, Hasköy'den Kızılca kaf-tan,

1970'lerde Misivri'den Denizler, Veli Beşe, Aytos'tan Deli Hüseyin, Kara Ahmed ve Kısıklar Emir Mahalleleri, Edirne Manastır nahiyesinden Bitlice, Eğride-re'den Anbardere,

1980'lerde Kazanlık'tan İsve-yi Orta mahallesi,

1984-89 arasında Aytos'tan Ayvacık, Dimetoka'dan Ayu kulağı, Gacaklar, Kızıl-çalı, Kara kilise, Kütüklü Sabuncu, Sultanyeri'nden Değirmen tepe, Gümülci-ne'den Nebi Beşir, Eğri Dere'den Eğri Bucak, Hasan, Çataklar, Hasköy'den Ha-cioğulları, Mundar ağaç, Karlı, Filibe Rupçoz nahiyesinden Petvar vs. köyler ka-yıtlardan silinmiştir. Bu listeden de görüleceği gibi bu köyler Osmanlı dönemin-de genellikle Türkçe isimli olup Bulgaristan idaresine girdikten sonra isim deği-şikliğine uğramışlardır. Kayıtlardan silindikleri dönemde yeni isimleriyle anıl-maktaydılar.

Harabelerle ilgili daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak için daha dar bir alanda daha derinlemesine bir inceleme gerekli olduğundan aşağıda İslimye sancağı üzerine yoğunlaşmaktadır.

İslimye Sancağına Bağlı Kazalarda Tahrip Olan Köyler

İslimye sancağı bu araştırma için örnek olarak seçilirken sancakta harabe sayısı ve yoğunluğuna bakılmadı. Nitekim sancakta harabeler diğer sancaklara göre daha yoğun değildir. Özellikle Filibe sancağında harabelerin daha çok olduğu dikkati çekmektedir. Ancak Filibe'deki harabeler konusuna daha önceki çalış-malarda dikkat çekilmiş olmakla birlikte²⁵ İslimye sancağının kapsadığı bölgeyle ilgili henüz böyle bir çalışma yapılmamıştır. 1873 tarihli salnameye göre Edirne vilayetinin beş sancağından birini oluşturan İslimye sancağı vilayetin kuzeydo-ğusunda yer almaktaydı. İslimye sancağı günümüzde bir köy hariç bütünüyle Bulgaristan sınırları içindedir. Doğuda Karadeniz'e sınır olan kaza güneyde Midye ve Edirne sancaklarına batıda ise Filibe sancağına komşuydu. Bugünkü Türkiye sınırından başlayarak Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısının güney yarısını

²⁵ Bkz. Ersoy, age.

içine almakta, kuzeyde Balkan dağlarına (Stara Planina) ve batıda Eski Zağra kazası sınırına kadar uzanmaktaydı. Sancakta toplam 8 kaza bulunmaktaydı: bunları üçünün merkezi Karadeniz kıyısında yer almaktaydı (Bergos (Burgaz), Ahyolu (günümüzde: Pomorie) ve Misivri (günümüzde: Nesebar). Misivri ve Ahyolu kazalarının batısında Aydos/Aytos kazası, onun güneybatısında Yanbolu (günümüzde: Yambol), her ikisinin de batısında İslimye (günümüzde: Sliven) kazası yer almakta ve İslimye kazasının da batısında Yeni Zağra (günümüzde: Nova Zagora) kazası bulunmaktaydı Bu kazaların coğrafi bakımdan en büyüğü Burgaz kazası, en küçüğü ise Ahyolu kazasıydı. Sancağın ve kazaların sınırlarını, sancaktaki kazalara ait köyler ve komşu kazalardaki köylerin harita üzerinde tespitinden sonra tam olarak belirlemek mümkün oldu (bkz. harita).

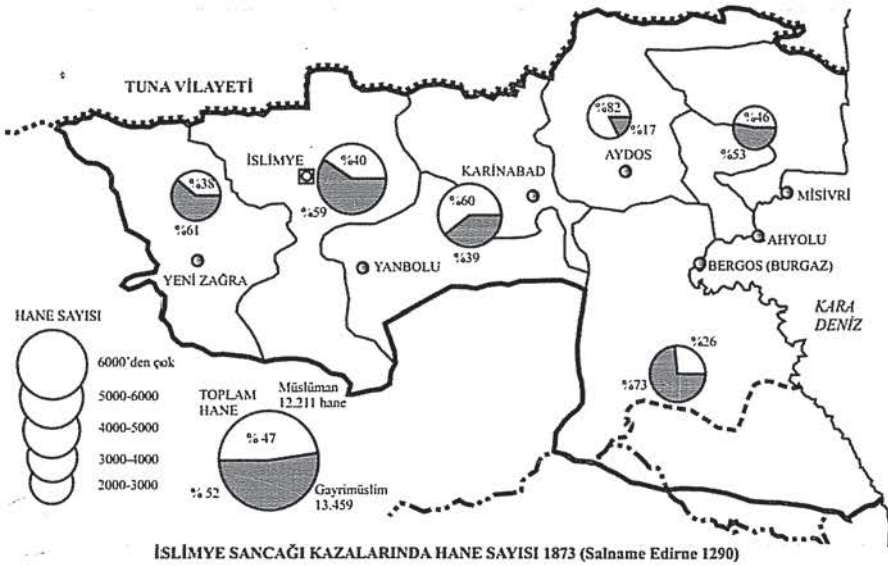

Sancakta toplam 444 köy salname listesinde kayıtlı olup bunların 356'sı yani köylerin tamamının % 80'i Türkçe isimliydi. Bu isimler özellikle 1934 yılında Bulgarca'ya değiştirilmiştir.²⁶

Sancağın nüfusuna gelince Salname Edirne 1290 (1873)'de verilen bilgilere göre sancağın tamamında toplam 13459 Gayrimüslim (% 52) ve 12211 Müslüman (% 47) hanesi bulunmakta, 46961 Gayrimüslim erkeğe (% 53) karşılık, 37200 Müslüman erkek (%42) ve 3530 Kıbtî (Çingene) erkek (% 4) bulunmaktaydı. Salna-

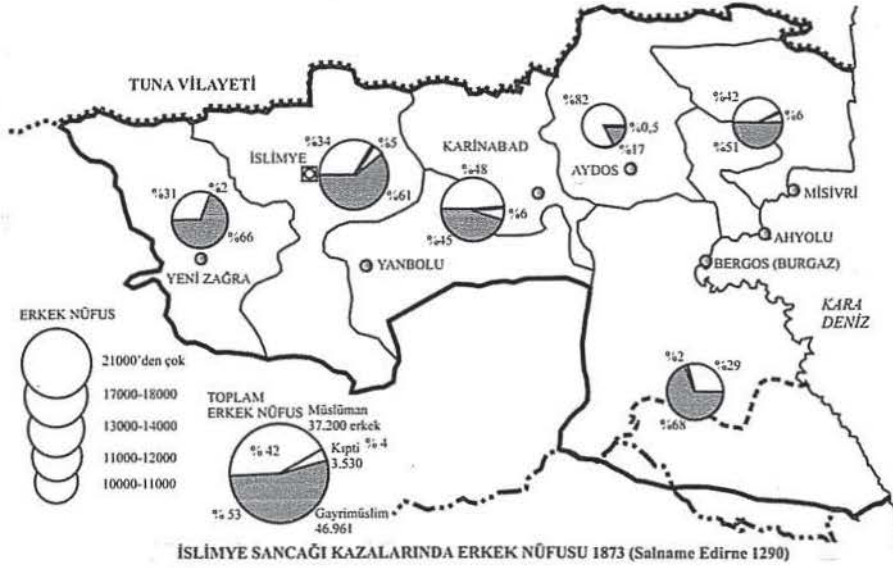
²⁶ Salname Edirne 1290, s. 241-260.

mede Nüfusu en büyük kaza olarak İslimye kazası görülmektedir (6929 hane 21168 erkek). Yeni Zağra kazasında 3317 hane 13937 erkek; Burgaz kazasında 4805 hane, 13290 erkek; Aydos kazasında 2801 hane 10360 erkek, Karınabad ile Yanbolu kazalarında birlikte 5211 hane 17187 erkek ve Misivri ile Ahyolu kazalarında birlikte 2607 hane ve 11749 erkek nüfus kaydedilmiştir.²⁷ Hane sayısına göre Müslüman Gayrimüslim oranına bakıldığında Gayrimüslim nüfus oranının en yüksek olduğu kazalar Burgaz (% 73), Yeni Zağra (% 61), İslimye (% 59)'dir. Bunun yanında hane bazında Müslüman nüfus oranı en yüksek olan kazalar Aydos (% 82), Karınabad ve Yanbolu kazaları (% 60) olarak görülmektedir (bkz. harita).

Erkek nüfus göz önünde bulundurulduğunda kazalara göre hane sayısı ile erkek sayısının oranları arasında farklar olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin Burgaz kazasında hanelerin % 73'ü Gayrimüslimken erkek nüfusun ancak % 68'i Gayrimüslimdi. Diğer taraftan Yeni Zağra kazasında Müslüman hanelerin oranı % 38'ken erkek nüfus oranı Çingenelerle birlikte % 33 olarak görülüyor (bkz. harita).

²⁷ Salname Edirne 1290, s. 158-159.

Bu farklılık bölgeye göre farklılaşan ortalama hane büyüklükleriyle ilgilidir. Nitekim İslimye sancağında tespit edilen toplam 444 köyden 227'sinde bedel-i askeri kaydı bulunmayıp bu köylerin sırf Müslüman köyleri olduğu anlaşılmaktadır. Bunun toplam köylere oranı % 51'dir. Bununla birlikte Gayrimüslim hanelerin ve erkek nüfusun Müslümanlardan daha fazla olduğu görülüyor. Bu durum ancak Müslüman köylerin sayılarının çok olmasına rağmen daha az nüfuslu olduklarıyla açıklanabilmektedir. Hane büyüklükleri konusunda da durum aynıdır. İslimye sancağının toplamında Müslüman hanelerinin ortalama olarak Gayrimüslim hanelerden daha küçük olduğu görülmektedir. Müslüman hanelerin ortalama büyüklüğü 6,6 kişi iken Gayrimüslimlerde bu 6,9 kişidir. Sancağın iç kesimlerine doğru ilerledikçe Gayrimüslim hanelerin Müslüman hanelere göre daha büyük olduğu dikkat çekiyor. Karınabad, Yanbolu, İslimye ve Yeni Zağra kazalarında Gayrimüslim haneler Müslüman hanelerden ortalama 1 kişi daha büyüktür. Aynı eğilim Edirne vilayetinin diğer sancaklarında da görülür. Örneğin Filibe sancağında ortalama Gayrimüslim hane büyüklüğü 6,9 kişi iken Müslümanlarda bu 5,3 kişidir. Bulgarların daha yoğun olduğu örneğin Sofya kazasına bakıldığında aynı tarihte oradaki Gayrimüslim hane büyüklüğü 7,1 kişi iken Müslümanlarda bu yalnızca 4,2'dir.²⁸ Ancak Karadeniz sahiline doğru yaklaştıkça Müslüman hanelerle Gayrimüslim haneler arasında dengenin değiştiği görü-

²⁸ Salname Tuna, 6. defa, Ruscuk 1290 (1873), s. 208-209.

lür. Nitekim Misivri, Ahyolu, Burgaz ve Aydos kazalarında Müslüman haneler Gayrimüslim hanelere göre 0,3-4 kişi daha kalabalıktır. Ancak bu sahil kasabalarında yoğun olarak Rumların yaşadığını belirtmek gerekir. Nitekim yine Rumların yoğun olduğu Gelibolu sancağında Müslüman hane büyüklüğü 4,9 iken Gayrimüslim hane büyüklüğü 4,8 olarak görülüyor.²⁹

İslimye sancağı Osmanlı-Rus savaşı döneminde Rus ordusu tarafından tamamıyla işgal edilmiş, ancak 1878 Berlin Antlaşmasıyla Doğu Rumeli Vilayeti kurulunca bu vilayet içinde kalmıştır. Sancaktan yalnızca Burgaz kazasının güney kısmı Osmanlı devleti yönetiminde kalmış ve Osmanlı devletinde kalan bölgede Ahtebolu (Ahtopol) ve Tırnovacık (Malko Tırново) kazaları kurulmuştur. 1885 yılında Bulgaristan Doğu Rumeli Vilayetini ilhak etmiş ve böylelikle İslimye sancağı bölgesi de Bulgaristana dahil olmuştur. 1912 yılında Ahtebolu ve Tırnovacık da 'Bulgaristan'ın eline geçmiş ve bugünkü Türkiye-Bulgaristan sınırı belirlenmiştir.

Bölgeyle ilgili yöresel tarih çalışmaları:

Bulgaristan'da il ve ilçelerin tarihsel ve kültürel gelişimi hakkında çok sayıda çalışma yayınlanmıştır. Yörelerle ilgili çok değerli bilgiler içermekle birlikte bu çalışmalarda Osmanlı mirası veya Müslüman azınlıklar konusu merkezi bir önem taşımamıştır. Ancak çok sınırlı ölçüde ve göz ardı edilmesi mümkün olmayacak konularda Türklerden bahsedilmekle yetinilmiş, buna karşılık Osmanlı dönemi son derece olumsuz bir tonla "Tursko robstvo" (Türk esareti) olarak adlandırılmıştır.³⁰ Bu çalışmalarda yer isimleri gibi konular da tematize edilmekle birlikte harabeler konusuna hemen hemen hiç değinilmemektedir. Bu tür eserlerde verilen temel mesaj; bu bölgelerin öteden beri Bulgar olduğu ve esaret dönemlerine rağmen bu karakterini koruduğu, Bulgaristan'ın bağımsızlık mücadelelerinde önemli roller oynadıkları, kahramanlıklar gösterdikleri ve ayrıca bu yörelerden çok önemli şahsiyetlerin çıktığı şeklindedir. Sosyalist dönemde yayınlanmış eserlerde ayrıca yörenin sosyalist harekette oynadığı büyük rol ve önemli sosyalist kişilikler vurgulanmaktadır.³¹ Ancak bu tarz yalnızca Bulgaris-

²⁹ Salname Edirne 1290, s. 162-163.

³⁰ Örneğin "vreme na osmanskoto robstvo" (Osmanlı esareti zamanı), Dimčo Momčilov, Rusko Kalev, "Harakteristika i razvitie na Karnobatskiya kray do sredata na XX v.", Istoriya i Kultura na Karnobatskiya Kray (Sbornik Naučni Materiali), cilt I, Ed. Rusko Kalev, Dimčo Momčilov, Sofiya 1991, s. 7-11, s. 7.

³¹ Örnek olarak bkz. Momčilov ve Kalev, aynı yer.

tan'da yayınlanan yöre tarihlerine mahsus değildir. Genellikle yöre tarihleri yöreye ve insanlarına methiyeler şeklindedir. Bununla birlikte bu çalışmalar yörelerle ilgili çok farklı ve ayrıntılı bilgiler içermektedir. Yazarları genellikle ilgili bölgeyi yakından tanıdıklarından veya bizzat yerinde ve uzun süreli incelemeler yapma fırsatı bulduklarından bu çalışmalar çok önemli kaynaklar oluşturmaktadır.³²

İslimye sancağının kazaları ve bu kazalardaki harabeler aşağıdaki gibidir:

Ahyolu kazası

Ahyolu kazası, kuzeyinde ve doğusunda Misivri, batısında Aydos ve güneyinde Bergos/Burgaz kazasına sınır olup İslimye sancağının en küçük kazasını oluştuyordu. Salname Edirne 1290'da Misivri ve Ahyolu kazalarının toplam nüfusları bir arada veriliyor. Buna göre bu iki kazada toplam 1384 Gayrimüslim (% 53), 1223 Müslüman hanesi (% 46) bulunuyordu. Gayrimüslim erkeklerin sayısı 6050 (% 51), Müslüman erkeklerin sayısı ise 4937 (% 42) ve Kıbtî (Çingene) erkeklerin sayısı 762 (% 6) olarak veriliyor.³³ Bunlara kadınları da dahil edip ikıye çarptığımızda bu iki kazada toplam 12100 Gayrimüslim, 9874 Müslüman ve 1524 Çingene yaşadığı görülüyor. Misivri ve Ahyolu kazalarının ortalama hane büyüklüğü Müslümanlarda 9,3 ve Gayrimüslimlerde 8,7 kişi olarak görülüyor. Bu oranla bu iki kaza İslimye sancağının hane büyüklüğü ortalaması en yüksek kazalar olarak görülür. Kısaca bu iki kazanın nüfusunun yaklaşık yarısı Gayrimüslim ve diğer yarısı Müslümanlardan oluşmaktaydı. 1880 tarihli Doğu Rumenli Vilayeti nüfus istatistiklerine göre Ahyolu kazasında nüfusu en çok olan grup Rumlar olup nüfusları 7 binin üzerinde, Türklerin 5 binin üzerinde ve Bulgarların 3 binin üzerindeydi.³⁴

Karadeniz kıyısında ve İslimye sancağının kuzey doğu sınırında yer alan Ahyolu (Anhialo / 1934'ten beri Pomorie) kazasında toplam köy sayısı 27 olup, bunların 26'sının ismi Türkçe (% 96) ve biri de Rumcaydı. Salname'de bunların 18'inde hiç bedel-i askeri vergisi kayıtlı olmayıp sırf Müslüman köyü oldukları anlaşılıyor (% 66,6). İncelenen harita ve diğer kaynaklar yardımıyla Ahyolu kazasında

³² Örneğin Burgazın batı bölgesini ele alan bir çalışmada köylerin nüfusları, buralara yerleşen göçmenlerin nerelerden geldikleri ve köylerdeki belli başlı sülale isimleri ayrıntılı şekilde verilmektedir, Nička Bačeva, Mestnite Imena v Grudovsko (Sredetsko), Sofiya 1998.

³³ Salname Edirne 1290, s. 158-159.

³⁴ Spisik na Naselenite Mesta, s. VI.

93 harbi ve sonrasındaki dönemde toplam 5 Müslüman köyünün boşaldığı ve bunlardan dördünün haritadan silindiği anlaşılıyor. Bu köyler şöyledir:

Balcı: Çerkez ve Tatar göçmenlerin yerleştirildiği köy kaza merkezinin 18 km kuzey-kuzeybatısında bulunuyor. Rus ordu haritasında harabe olarak gösterilen köyün Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldığı anlaşılıyor. Bu köyün daha sonra yeniden iskan edildiği ve 1880 yılında ismi Bulgarca'ya çevrilerek Medovo adını aldığı görülüyor.³⁵ 1884/85 yılında yapılan nüfus sayımında köyde 250 Bulgar, 10 Türk ve 7 Rum'un yaşadığı kayıtlı.³⁶ Bu durumda Müslümanlardan boşalan köye Bulgarların yerleştiği anlaşılıyor.

Fındıklı: Kaza merkezinin 21 km kuzeyinde bulunan köy Rus ordu haritasında harabe olarak gösteriliyor. Köyün Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşalarak haritadan silindiği anlaşılıyor.³⁷

Palazlar: Kaza merkezinin 28 km kuzey-kuzeybatısında bulunan köy Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşalmıştır. Rus ve Avusturya ordu haritalarında harabe olarak gösterilen köy, Miçev/Koledarov'a göre 1888 yılında boşalarak haritadan silinmiştir.³⁸

Kazallık: Kaza merkezinin 28 km kuzeyinde bulunan köyün ismi 1934'te Rapitsa olarak değiştirildi ve 1934-1946 arası dönemde boşalarak haritadan silindi.³⁹

Cuma: Kaza merkezinin 33 km kuzey-kuzeybatısında bulunan köy Salname`de bedel-i askeri vergisi kaydı olmayan bir Müslüman köyü. Bulgar nüfus sayımlarına göre 1884'te köyde yalnızca 77 Türk yaşarken 1910'da bu rakam 154'e çıktı.⁴⁰ Bu köyün adı 1934 yılında Sborsko olarak değiştirilmiş ve 1963 yılında ka-

³⁵ Salname Edirne 1290: Balcı Çerkes, Balcı Tatar; Rus Ordu Haritası VI/8: Razv. Balçikioy; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Medovo; Miçev/Koledarov 1989: Baldži kioy, 1880 Medovo.

³⁶ Spisik na Naselenite Mesta, s. 324.

³⁷ Salname Edirne 1290: Fındıklı; Rus Ordu Haritası VI/8: Razv. Pandykly. Kanitz: Pandukli. Avusturya Ordu Haritası 45/43: Leskova (Fındıklı); Miçev/Koledarov 1989: bilgi vermiyor.

³⁸ Salname Edirne 1290: Palazlar; Rus Ordu Haritası VI/8: Palazlar; Kanitz: Palaslar; Avusturya Ordu Haritası 45/43: R. Palazlar; Miçev/Koledarov 1989: Palazlar, 1888 boşaldı.

³⁹ Salname Edirne 1290: Kazallık; Rus Ordu Haritası VI/9: Kazanlyk (Kazalyk); Kanitz: Kasapli; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Kizilik; Miçev/Koledarov 1989: Kâzâllâk, Kazalâk, 1934 Rapitsa, 1934-46 boşaldı.

⁴⁰ Spisik na Naselenite Mesta, s. 146.

ytlardan silinmiştir.⁴¹ Bu köylerden harabe olup tekrar iskan edilen ve harabe olan köylerin oranı kaza köylerinin toplamının % 18'ini oluştururken haritadan silinen köylerin oranı % 14'tür. Harabe olan köylerin sırf Müslüman olan köylere oranı % 27,7'dir.

Misivri kazası

Misivri kazası güneyde Ahyolu kazasına kuzeyde Tuna vilayetine bağlı Varna kazasına ve batıda Aytos kazasına komşu olup toplam 40 köyden oluşmaktaydı. Salname kayıtlarına göre bu köylerden 28'i bedel-i askeri vergisi ödemiyor ve bu köylerin sırf Müslüman köyü olduğu anlaşılıyor (% 70). Kaza merkezinde 1844-45 tarihli temettuat kayıtlarına göre 53 Müslüman hanesi yaşamaktaydı. Hane büyüklüğü tahmini olarak 4-6 kişi arasında değişebileceğinden o tarihte kasabada tahminen toplam 212-318 arasında Müslüman yaşamaktaydı.⁴² Fakat nüfusun büyük çoğunluğunu kasabada yaşayan Rumlar oluşturmaktaydı. Kasabanın Bulgar yönetimine girişinden sonra yapılan nüfus sayımlarında bu açık bir şekilde görülmektedir. 1884 tarihli nüfus sayımında toplam 1624 Rumun kayıtlı olduğu kasabada 67 Türk ve 70 Bulgar bulunmaktaydı. Bu rakamlardan Osmanlı-Rus savaşı döneminde kasabadaki Türklerin çoğunluğunun göç ettiği anlaşılıyor. 1910 nüfus sayımında ise köyde 1592 Rum, 134 Türk ve 212 Bulgar kayıtlı. Bu tarihe kadar Rumların nüfusunda da bir azalma gözlenirken Bulgarların nüfusunun üç kat arttığı görülüyor.⁴³ Misivri kasabasının ismi 1934'te Nesebır'a değiştirildi.⁴⁴

Kazada bulunan 40 köyden 31'inin ismi Türkçe (% 77), geri kalan isimlerin önemli bir kısmı Rumca olup bu köylerin tamamına özellikle 1934 yılında alınan kararlarla Bulgarca isimler verildi. Osmanlı-Rus savaşından sonra kaynaklarda harabe olarak anılan köylerin durumuna gelince şöyle bir tablo ortaya çıkıyor:

Salnamede adı geçen fakat 1878 sonrası kaynaklarında tespit edilemeyen, harabe olduğunu tahmin edebileceğimiz bir Müslüman köyü mevcut:

⁴¹ Salname Edirne 1290: Cum'a; Rus Ordu Haritası VI/8: Džumakioy. Kanitz Haritası: Džumaköi; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Džumajaköj. Mičev/Koledarov 1989: Džumaya kioy, 1934 Sborsko, 1963 silindi.

⁴² BOA, ML.VRD.TMT. 6165, tarih 1260-61; Salname Edirne 1290, s. 259-260.

⁴³ Spisak na Naselenite Mesta, s. 325.

⁴⁴ Temettuat 1260, Salname Edirne 1290: Misivri; Rus Ordu Haritası VI/9: Missevriya (Mesemvriya); Kanitz Haritası: Misivri; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Mesemvrija (Kalojanovgrad). Mičev/Koledarov 89: Mesemvriya, 1934 Nesebır.

Boyaçlar: Salname Edirne 1290`da kayıtlı ve bedel-i askeri vergisi olmadığı için sırf Müslüman köyü olduğu anlaşılıyor. Bu köy Osmanlı-Rus savaşı ve sonrası dönem kaynaklarında tespit edilemiyor. Büyük ihtimalle savaş döneminde boşalmış olmalı.⁴⁵

Osmanlı-Rus Savaşı döneminde boşalan ve haritadan silinen iki Müslüman köyü tespit ediliyor:

Gedikler: Kaza merkezinin 26 km kuzeybatısında yer alan köy 1844-45 tarihli Temettuat defterinde 10 haneli bir Müslüman köyü olarak kayıtlı.⁴⁶ 1884 tarihli Bulgar nüfus sayımında köyde 131 Türk kayıtlı. 1892`de bu sayı 99`a düştü ve bu tarihten sonra köy tamamen boşaldı. Avusturya Ordu Haritasında harabe olarak gösteriliyor.⁴⁷

Lopaçlar: Kaza merkezinin 24 km kuzeybatısında, 1844-45 temettuat kayıtlarına göre 15 haneli bir Müslüman köyü. Osmanlı-Rus Savaşında köyün nüfusunun önemli bir kısmı boşalmış olmalı. Çünkü 1884 ve 1887 nüfus sayımlarında köyde 32 ile 34 Türkün yaşadığı kayıtlı. Köy 1889`da tamamen boşalarak harabe oldu.⁴⁸ Türklerin göç etmesiyel harabe olan, ancak daha sonra Bulgarlar tarafından iskan edilen, ancak 1945`ten itibaren farklı tarihlerde boşaldığı veya boşaltıldığı için kayıtlardan silinen 5 köy bulunmakta:

Kemhalık: Kaza merkezinin 47 km kuzeybatısında, 1844-45 tarihli temettuat kayıtlarında hane sayısı belli olmamakla birlikte Müslüman köyü olduğu anlaşılıyor. Köyün Osmanlı-Rus Savaşı döneminde boşaldı, 1886`da yeniden iskan edildi. 1887`de yapılan Bulgar nüfus sayımında köyde 16 Bulgar ve 5 Türk kayıtlı, 1892`de yapılan nüfus sayımında köyde artık Türk yaşamadığı ve 1910 nüfus sayımında köydeki Bulgarların sayısının 45`e yükseldiği görülüyor. 1934`te ismi Bozur`a değiştirilen köy 1946-56 yılları arasında tekrar boşalarak kayıtlardan

⁴⁵ İncelenen kaynaklar: Rus Ordu Haritası VI/8; Kanitz; Avusturya Ordu Haritası 45/43; Mičev/Koledarov 89.

⁴⁶ BOA, ML.VRD.TMT 6163, tarih 1260.

⁴⁷ Spisk na Naselenite Mesta, s. 247; Salname Edirne 1290: Gedikli; Rus Ordu Haritası VI/8: Kedik (Kedikler); Avusturya Ordu Haritası 45/43: R. Kedikler; Mičev/Koledarov 89`da Kedikler adıyla yer alan köyün 1893 yılında boşaldığı belirtiliyor.

⁴⁸ BOA, ML.VRD.TMT. 6134, tarih 1260-61; Spisk na Naselenite Mesta, s. 304; Salname Edirne 1290: yer almiyor; Kanitz Haritası: Lipac; Rus Ordu Haritası VI/8: Lopaçlar; Avusturya Ordu Haritası 45/43: R. Lopaçlar; Mičev/Koledarov 89: Lopaçlar, 1889 boşaldı.

silindi.⁴⁹ Daha sonra kurulan Tsonevo baraj gölü bu köyün arazisini de içine almış olabilir.

Kalgamaç: Kaza merkezinin 28 km kuzey-batısında bulunan köy, 1844-45 tarihli temettuat kayıtlarına göre 18 Müslüman hanesinden oluşmaktaydı. Bulgar nüfus sayımlarına göre 1884-1900 arasında yalnızca Türklerin (1884'de 219, 1900'de 201 kişi) yaşadığı köyde 1905 ve 1910 sayımlarında arasında hemen hiç Türkün kalmadığı görülüyor. Buna karşılık köyde 1910 sayımında 177 Bulgarın yaşadığı kaydediliyor.⁵⁰ 1934'te ismi Dobrovan'a değiştirilen köy 1963 yılında kayıtlardan silindi.⁵¹

Denizler: Kaza merkezinin 18 km kuzey-kuzeybatısında bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi kaydı bulunmayan bir Müslüman köyü olarak görünüyor. 1884 Bulgar nüfus sayımlarında köyde 190 Türk kayıtlı. 1892 sayımında bu sayı 94'e indi ve bu tarihten sonra 1910'a kadar köyde Türk kayıtlı değil. Buna karşılık 1892'den itibaren köyde Bulgarların yaşadığı kaydediliyor. 1910'a geldiğinde sayıları 270'e çıkıyor. Köyün ismi 1934'te Morsko'ya değiştirildi. 1975 yılında kayıtlardan silindi.⁵² 1892'den itibaren Bulgar göçmenlerin ekonomik nedenlerle mi yoksa başka nedenle mi boşaldığı anlaşılmıyor.

Kayrak: Kaza merkezinin 15 km kuzey-kuzeybatısında olup 1844-45 temettuat kayıtlarına göre 8 Müslüman hanesinden oluşmaktaydı. 1884 ve 1887 Bulgar nüfus sayımlarında köyde 57 ve 53 Türk bulunmaktaydı. Bu tarihten sonra köydeki Türklerin köyü tamamen boşalttığı ve buraya Bulgarların yerleştiği anlaşıyor. 1892'de 66 Bulgarın yaşadığı köyde bu sayı 1910'da 162'ye çıktı. 1934'te ismi Plazovets'e değiştirilen köy 1975 yılında kayıtlardan silindi.⁵³

⁴⁹ BOA, ML.VRD.TMT. 6145, tarih 1260-61; Spisik na Naselenite Mesta, s. 249; Salname Edirne 1290: Kemhalık; Kanitz Haritası: Kemhalık; Rus Ordu Haritası VI/8: içermiyor; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Kehmanlık. Mičev/Koledarov 89: Kehmanlâk, 1878 boşaldı, 1886 tekrar iskan edildi, 1934 Boşur, 1946-1956 boşaldı.

⁵⁰ Spisik na Naselenite Mesta, s. 221.

⁵¹ Temettutat ve Salname Edirne 1290: Kalgamaç; Rus Ordu Haritası VI/8, Kanitz, Avusturya Ordu Haritası 45/43: Kalgamaç. Mičev/Koledarov 89: Kalgamaç, 1934 Dobrovan, 1963 silindi.

⁵² Salname Edirne 1290, Rus Ordu Haritası VI/9: Denizler. Kanitz Haritası: Denisler. Avusturya Ordu Haritası 45/43: Denizler. Mičev/Koledarov 89: Denizler, 1934 Morsko, 1975 kayıtlardan silindi.

⁵³ BOA, ML.VRD.TMT. 6140, tarih 1260-1261; Spisik na Naselenite Mesta, s. 220; Temettuat 1260, Salname Edirne 1290: Kayrak; Rus Ordu Haritası VI/9: Kayrakioy (Kayrak); Kanitz Haritası: Kayrak; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Kajrjakkjoj; Mičev/Koledarov 89: Kayryak kioy, 1934 Plazovets, 1975 silindi.

Veli Beşe: Kaza merkezinin 17 km kuzeyinde, 1844-45 temettuat kayıtlarına göre 7 hanenin yaşadığı bir Müslüman köyü. 1884 ve 1892 Bulgar nüfus sayımlarında köyde 78 Türkün yaşadığı ve bu tarihten sonraki nüfus sayımlarında köyde Türkün kalmadığı görülüyor. 1900 ve 1910 nüfus sayımlarında köyde artık 85 Bulgarın yaşadığı kayıtlı. 1934'te ismi Velikovo'ya değiştirilen köy 1975'te kayıtlardan silindi.⁵⁴

Aynı yıl içinde kayıtlardan silinen üç köy Denizler, Kayrak ve Veli Beşe bir birine yaklaşık 5er km mesafede bir üçgen oluşturuyordu. Bu köylerin nasıl süreç sonunda boşaldığı anlaşılamiyor. Özellikle 1910'a kadar istatistiklere göre tamamen Bulgarlaşmış oldukları kaydedilen bu köylerin bir proje çerçevesinde mi boşaltıldığı veya ekonomik sebeplere dayanan göçler sonucunda mı terkedildiği belli olmuyor. Uydu resimleri yoluyla bu köylerde hala evlerin bulunduğu görülmektedir.

Müslümanların göç etmesiyle boşalan ancak sonra Bulgarlar tarafından iskan edilen ve günümüzde meskun olan üç köy tespit ediyoruz:

Çimoz: 1844-45 tarihli Temettuat defterinde toplam 8 Müslüman hanenin (3'ü Müslüman çingene) kayıtlı olduğu⁵⁵ ve kaza merkezinin 7 km batı-güneybatısında bulunan küçük bir köy. Salname Edirne 1290'da Cihoz ve Kanitz Haritasında Jusuf Č. olarak kayıtlı köy Rus Ordu Haritasında (VI/9) Razv. Čimus şeklinde harabe olarak kaydediliyor. Daha sonraki kaynaklarda yeniden yer alıyor.⁵⁶ Bulgar nüfus sayımlarına göre köy 1892'ye kadar boş olup bu tarihteki sayımda köyde 67 Rum ile 8 Türk kayıtlı. 1900 tarihli nüfus sayımında köye 7 Bulgarın yerleştiği ve Rumların nüfusunun 71 olduğu görülüyor. 1910 yılında gelindiğinde artık köyde 38 Bulgar ve 114 Rum yaşıyor. 2 Türk kayıtlı olmakla birlikte daimi olarak köyde yaşayan Türk kalmadığı görülüyor.⁵⁷ Köyün ismi 1934 yılında Čimovo ve 1960 yılında Aheloy'a çevrildi. 1987'ye gelindiğinde köyde toplam 2052 kişinin yaşadığı görülüyor⁵⁸

⁵⁴ BOA, ML.VRD.TMT. 6149, tarih 1260-61; Spisik na Naselenite Mesta, s. 73; Salname Edirne 1290: Veli Paşa; Kanitz Haritası: Velipaşa; Rus Ordu Haritası VI/9: Veli Paşa (Velimbasa); Avusturya Ordu Haritası 45/43: Veli Baš; Mičev/Koledarov 89: Veli baš, 1934 Velikovo, 1975 silindi.

⁵⁵ BOA, ML.VRD.TMT. 6152, tarih 1260.

⁵⁶ Avusturya Ordu Haritası 45/43: Yimos.

⁵⁷ Spisik na Naselenite Mesta, s. 528.

⁵⁸ Mičev/Koledarov 89: Yimos, 1934 Yimovo, 1960 Aheloy.

Gürgen: Kaza merkezinin 12 km batı-kuzeybatısında bulunan köy, 1844-45 yılı temettuat kayıtlarında 17 hanelik bir Müslüman köyü olarak görülüyor.⁵⁹ 1884 tarihli Bulgar nüfus sayımlarında Gyürgen-kioy adı altına yer alan köyde 179 Türk ve 4 Bulgar kayıtlı. 1910 sayımında Türklerin sayısı 21'e düşerken Bulgarların sayısı 157'ye çıktığı kaydediliyor.⁶⁰ Mičev/Koledarov'a göre köy 1912 yılında boşaldı. Birinci dünya savaşından sonra tekrar iskan edilen köyün ismi 1931'de Gabrevo, 1966'da ise Gaberovo'ya değiştirildi.⁶¹

Kara kaya: Kaza merkezinin 12 km batı-kuzeybatısında bulunan köy 1844-45 temettuat kayıtlarına göre 29 haneli bir Müslüman köyü olarak görülüyor.⁶² Rus Ordu Haritasında harabe olarak belirtilen köyün Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldığı anlaşılıyor. 1884 tarihli Bulgar nüfus sayımlarında 117 Bulgar ve 74 Türkün yaşadığı kaydediliyor. 1910 yılı sayımlarında Bulgarların nüfusu 209'a çıkarken Türklerin sayısı 15'e düşmüştür. Köyün ismi İslimye piskoposu Antim tarafından 1880 yılında Aleksandrovo'ya değiştirildi.⁶³

Bir tane de Karadeniz kıyısına yakın Rum köyünün harabe olduğu tespit ediliyor:

Erikli/Iraklion: Kaza merkezinin 18 km kuzey doğusunda olup Salname Edirne 1290 Erikli ismiyle 1050 kuruş bedel-i askeri vergisi kayıtlı bir Gayrimüslim köy olarak belirtiliyor. 1884 Bulgar nüfus sayımlarına göre tamamıyla Rumlardan meskun olan köyde 141 kişi kayıtlı. 1892'de bu sayı 49'a iniyor ve bundan sonraki tarihte köy tamamıyla boşalarak harabe olduğu görülüyor.⁶⁴

Karadeniz sahilindeki köy ve kasabalarda Osmanlı döneminin sonuna kadar Rum nüfusu oldukça yaygındı. Özellikle 1912'den sonra buradaki Rumlar nere-

⁵⁹ BOA, ML.VRD.TMT.6136, tarih 1260-61.

⁶⁰ Spisik na Naselenite Mesta, s.131.

⁶¹ Temettuat 1260 ve Salname Edirne 1290: Gürgen; Rus Ordu Haritası VI/8: Gyurgenkioy ; Kanitz Haritası: Gjurgenköi; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Gürgenköj; Mičev/Koledarov 89: Gyurgen, 1912 nüfusu göç etti, Birinci Dünya Savaşından sonra tekrar iskan edildi, 1931 Gabrevo, 1966 Gaberovo.

⁶² BOA, ML.VRD.TMT. 6138, tarih 1260-61.

⁶³ Spisik na Naselenite Mesta, s. 8; Temettuat 1260 ve Salname Edirne 1290: Kara kaya; Rus Ordu Haritası VI/9: Razv. Karakaya; Kanitz Haritası: yer almıyor; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Aleksandrovo (Karakaja); Mičev/Koledarov 89: Kara kaya, 1880 Aleksandrovo.

⁶⁴ Spisik na Naselenite Mesta, s. 212; Rus Ordu Haritası VI/9'da Erekli (Iraklion), Kanitz haritasında Erekli ve Avusturya Ordu Haritası 46/43'da Irakli olarak geçiyor. Mičev/Koledarov 89'da: Ereklîi, Iraklii, 1893 kayıtlardan silindi.

deyse tamamıyla Yunanistan'a göç etti. Ancak Iraklion köyü örneği Türklerde olduğu gibi bölgedeki Rumların da Osmanlı-Rus savaşından ve özellikle Doğu Rumeli eyaletinin Bulgaristan'a katılmasından sonra Yunanistan'a toplu olarak göç etmeye başladığını gösteriyor.

Özetle Misivri kazasında bulunan 40 köyden toplam 12 harabe olmuş köy tespit ediliyor (% 30). Bunlardan 11'i Müslüman, biri ise Rum köyü. Buna göre toplam sayıları 28 olan sırf Müslüman köylerinin % 39'u harabe olmuştur. Harabe olan Müslüman köylerinden 8'i daha sonra Bulgarlar tarafından iskan edildi, ancak bu sekiz köyden 5'i 1960 ve 1970'li yıllarda kayıtlardan silindi.

Burgaz Kazası

Doğuda Karadeniz'e sınır olup güneyde doğudan batıya doğru Midye, Vize, Pınarhisar, ve Kırkkilise (Kırklareli) kazalarına sınırdı. Kazanın batısında güneyden kuzeye doğru Edirne kazasının Çöke nahiyesi, Kızılağaç kazası, Yanbolu ve Karınabad kazaları bulunmaktaydı. Kuzeyinde Aydos ve Ahyolu kazalarına komşuydu. İslimye sancağının coğrafi bakımdan en büyük kazasını oluşturuyordu.

Burgaz kazası 1873 tarihle Edirne vilayeti salnamesine göre toplam 76 köyü kapsamaktaydı. Osmanlı-Rus savaşından sonra Doğu Rumeli vilayeti kurulunca Burgaz kazası bu vilayet içinde kaldı ve Osmanlı yönetiminde kalan güney kısmında Ahtebolu kazası kuruldu. Ancak 1912 yılında Bulgaristan'ın sınırları güneyde Rezva nehrine kadar genişledi ve Osmanlı devletinde 1878 öncesinde Burgaz'a bağlı dört köy kaldı. Bu köyler günümüzde Türkiye sınırları içindedir. Kazaya bağlı 76 köyden 48'inin ismi Türkçe (% 63) geri kalanlar sahil boyunca Rumca ve güneyde iç kesimlerde Bulgarca isimler mevcuttur. Türkçe ve Rumca isimler özellikle 1934 yılında Bulgarca isimlerle değiştirildi.

35 köy salnamede bedel-i askeri vergisi olmayan, yani Müslüman köyleri olarak gösteriliyor (% 46). Geri kalan köylerin ya sırf Gayrimüslim veya karışık köyler oldukları anlaşılıyor. Fakat Müslümanların toplam nüfusa oranı hane bazında % 26, erkek nüfus bazında % 29 olduğu göz önünde bulundurulursa Müslüman köylerinin sayıları çok olmakla birlikte Gayrimüslim köyelerine göre daha küçük yerleşimler oldukları anlaşılır. Bu eğilim bölgedeki diğer kazalarda da görülmektedir.

1873 tarihli salname kayıtlarına göre kazanın hane bazında nüfusunun % 73'ü Gayrimüslimdi. Bu oranla Burgaz kazası İslimye sancağının Gayrimüslim nüfus

oranı en yüksek olan kazasını oluşturuyor. Erkek nüfus esas alındığında yine kazanın % 68'inin Gayrimüslim olduğu görülüyor. Ortalama hane büyüklüğü Müslümanlarda 5,7, Gayrimüslimlerde 5,4 olarak görülüyor. Gayrimüslimlerin ne kadarının Bulgar ne kadarının Rum olduğunu öğrenmek bu

salnamede mümkün olmuyor, ancak 1878'den sonra Osmanlı devleti elinde kalan kazanın güneyinde nüfusun çok büyük bir kısmının Rum olduğu anlaşılıyor. Nitekim 1892 tarihli salname kayıtlarına göre Ahtebolu⁶⁵ kazasının nüfusunun % 66'sı Rum, % 24'ü Bulgar ve % 17'si Müslüman idi.⁶⁶ Kazanın önemli bir kasabası Vasiliko idi. 1844-45 temettuat kayıtlarına göre kasabada toplam 406 Gayrimüslim hane bulunmaktaydı (x 4=1624 veya x 6=2436 kişi).⁶⁷ Bu nüfusun büyük bir çoğunluğunun Rum olduğu düşünülebilir. Ancak Doğu Rumeli Vilayeti'ne dahil olan kazanın kuzey yarısı 1880'de hazırlanmış nüfus istatistiklerine göre 15 binin üzerinde Bulgar, 4 bine yakın Rum ve 2 binin üzerinde Türk nüfusa sahipti.⁶⁸ Bölge Bulgaristan'ın eline geçtikten sonra buradaki Rumlar Yunanistan'a göç etmiştir. Kazadaki Müslümanların ortalama hane büyüklüğü 5,7 kişi olup Gayrimüslimlerin ortalama hane büyüklüğü 5,4 kişi olarak görülmektedir.

Burgaz kazasının merkezi Burgaz kasabasında⁶⁹ bölgenin Bulgaristan'ın eline geçişinden sonra yapılan ilk nüfus sayımında (1884/85) toplam 5865 kişi kaydediliyor. Bunlardan 2083 Bulgar, 1993 Rum, 1268 Türk, 213 Yahudi, az sayıda Ermeni, Çingene ve diğer gruplardı. Bununla birlikte kasabanın Bulgaristan yönetimine girmesinden önce Rum nüfusunun Bulgar nüfusundan çok olduğu ve Bulgar yönetimiyle birlikte Rumların göç etmeye başladığı düşünülebilir. Nitekim 1910 yılına gelindiğinde Bulgar nüfusu dört kattan fazla artarak 9160 olmuş, aynı zamanda Yahudi nüfusu da dört kata yakın bir artış göstermiş, buna karşılık Rum ve Türk nüfusunda ciddi bir artış olmamıştır.⁷⁰ Bu da tedrici bir

⁶⁵ Salname Edirne 1290: Ahtebolu; Salname Edirne 1310 ve 1319: Ahtepolu; Rus Ordu Haritası VII/9: Ahtebol; Osmanlı Ordu Haritası 2,3 (Midye Ahtebolu): Ahtebolu; Avusturya Ordu Haritası 46/42: Ahtebol (Agatopolis); Mičev/Koledarov 89: Ahtepol.

⁶⁶ Salname Edirne 1310 (1892).

⁶⁷ BOA, ML.VRD.TMT. 5149, tarih 1260-1261.

⁶⁸ Spisak na Naselenite Mesta, s. VI.

⁶⁹ Salname Edirne 1290: Bergos; Rus Ordu Haritası VII/8: Burgas (Pirgos); Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6 (İslimiye, Burgas, Edirne, Kırkkilise): Bergos; Avusturya Ordu Haritası 45/42: Burgaz; Mičev/Koledarov 89: Burgas.

⁷⁰ Spisak na Naselenite Mesta, s. 57.

göç sürecinin yaşandığına işaret ediyor. Kasabaya Bulgar göçü hızla artarken Türkler ve Rumlar kasabadan göç etmeye başlamıştır.

Burgaz kazasında boşalan ve harabe olan köylerle ilgili şu tespitler yapılmıştır: Salnamede adı geçen ancak diğer kaynaklarda bulunamayan bir köy var:

Osmanlı: Salname Edirne 1290'da bedel-i askeri vergisi kaydedilmeyen köyün Müslüman köyü olduğu anlaşılıyor. Büyük ihtimalle boşalmış olsa gerektir. Osmanlı-Rus savaşında ve Doğu-Rumeli'nin Bulgaristan'a katılmasından sonra boşalan ve haritadan silinen köyler:

Çengel: kaza merkezinin 31 km güneydoğusunda bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi olmayan Müslüman köyü olarak gösteriliyor. Mičev/Koledarov'a göre Doğu Rumeli Eyaletinin Bulgaristan'la birleşmesinin ardından 1885-86'da boşalan köy, 1898'de yeniden iskan edilmiştir. 1900'te yapılan Bulgar nüfus sayımında köyde yalnızca Bulgarlar yaşamakta olup, 1910'da bu sayı 58'e düştü.⁷¹ 1921'de tekrar boşalan köy 1937'de kayıtlardan silinmiştir.⁷²

Yanıç dere: kaza merkezinin 25 km güney-güneybatısında bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmayan, yani Müslüman köyü olarak gösteriliyor. Rus ve Osmanlı ordu haritalarında harabe olarak gösterilen köyün Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldığı anlaşılıyor. Daha sonra köyün yeniden iskan edilmiştir. 1884 Bulgar nüfus sayımına göre köyde 168 Bulgar yaşamaktaydı. 1910'da bu sayı 225'e yükseldi. Mičev/Koledarov'a göre 1934'te köyün ismi Rakov dol'a değiştirildi ve 1975'te kayıtlardan silindi.⁷³

Salihler: kaza merkezinin 30 km güney doğusunda bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi ödemeyen bir Müslüman köyü olarak gösteriliyor. Mičev/Koledarov'a göre Doğu Rumeli ile Bulgaristan'ın birleşmesinden sonra 1886'da boşaldı. Bulgar nüfus istatistiklerine göre köy halkı 1886 yılında köyün

⁷¹ Spisak na Naselenite Mesta, s. 521.

⁷² Salname Edirne 1290: Çengel; Rus Ordu Haritası VII/9: Çengar; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Çengar; Avusturya Ordu Haritası 45/42: Čenger; Mičev/Koledarov 89: Çenger, 1885-86 boşaldı, 1898 tekrar iskan edildi, 1921 boşaldı, 1937 kayıtlardan silindi.

⁷³ Spisak na Naselenite Mesta, s. 551; Salname Edirne 1290: Yanic dere; Rus Ordu Haritası VII/8: Razv. Rakydol; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Rakıdol harabesi; Avusturya Ordu Haritası 45/42: Janičdere (Rakıdol). Mičev/Koledarov 89: Yanıç dere, 1934 Rakov dol, 1975 silindi.

5 km güneydoğusunda çoğunlukla Bulgarların yaşadığı Kyupriya (Köprü) köyüne taşındı.⁷⁴

Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşalan ancak sonra tekrar iskan edilen köyler:

Cankardaş/Can Karındaş: Kaza merkezinin 14 km batısında bulunan köyde Salname kayıtlarında bedel-i askeri vergisi kayıtlı olmayıp yalnızca Müslümanların yaşadığı bir köy olduğu anlaşılıyor. Rus ve Osmanlı Ordu haritalarında harabe olarak kaydedilen köyün Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldığı belli oluyor. 1900 tarihli nüfus sayımlarında köyde 47 Rum ve 70 Rumca konuşan Karakaçan'ın yaşadığı ve buna karşılık 10 Bulgarın bulunduğu kayıtlı. 1910 yılına gelindiğinde köyde yalnızca 2 Rumun kaldığı ve Bulgarların sayısının 23'e çıktığı belirtiliyor. 1934'te köyün ismi Türkçe'den Bulgarca'ya çevirilerek Bratovo'ya değiştirildi.⁷⁵

Osmanlı-Rus savaşında harabe olup savaştan sonra tekrar Osmanlı devletinde kalan ve yeniden iskan edilen köyler:

Evrenes köyü: kaza merkezinin 42 km güney-güneybatısında bulunan köy için Salname kayıtlarında bedel-i askeri vergisi bulunmayıp Müslümanların yaşadığı bir köy olduğu anlaşılıyor. Rus Ordu Haritasında harabe olarak belirtilen köyün Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldığı anlaşılıyor. Ancak savaştan sonra Osmanlı devletinde kalan köy yeniden iskan edilmiş olup 1912'de Bulgaristan'ın eline geçti. 1934 yılında ismi Evrenozovo'ya çevrilen köyün 1987 yılında nüfusu 63 kişi olarak görülüyor.⁷⁶

Karanlık dere: kaza merkezinin 39 km güney-güneybatısında bulunan köy Salname'de bedel-i askeri ödemeyen, yani sırf Müslümanların yaşadığı bir köy olarak kayıtlı. Rus ve Osmanlı Ordu haritalarında harabe olduğu belirtilen köyün Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldığı anlaşılıyor. Savaştan sonra tekrar Osmanlı yönetiminde kalan köyün yeniden iskan edildiği, ancak 1912 yılında

⁷⁴ Spisik na Naselenite Mesta, s. 295, 419; Salname Edirne 1290, Rus Ordu Haritası VII/8, Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6, Avusturya Ordu Haritası 45/42: Salihler. Mičev/Koledarov 89: Suvatlar, Suvatlık, Suvatları, Salihler, 1886 boşaldı.

⁷⁵ Salname Edirne 1290: Can karındaş; Spisik na Naselenite Mesta, s. 143; Rus Ordu Haritası VII/8: Razv. Džankardaş; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Cankarındaş harabesi; Avusturya Ordu Haritası 45/42: Džankardaş; Mičev/Koledarov 89: Džan kardaş, 1934 Bratovo.

⁷⁶ Salname Edirne 1290: Everkos; Rus Ordu Haritası VII/8: Razv. Evreniskiöy; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Evrenes köyü; Avusturya Ordu Haritası 45/42: Evrenesköj; Mičev/Koledarov 89: Evrenozovo, 1934 Evrenozovo.

Bulgaristan'ın eline geçtiği anlaşılıyor. Köyün ismi 1934'te Bulgarca'ya çevrilererek Tımna reka'ya ve 1950'de Mladežko'ya değiştirildi.⁷⁷

Osmanlı yönetiminde kalan ve harabe olup tekrar iskan edilen bir Gayrimüslim köyü mevcut:

Rezovo: Kaza merkezinin 68 km güney doğusunda bulunan köy Salname kayıtlarına göre 1901 kuruş bedel-i askeri vergisi ödemekteydi. Buna göre köyün yaklaşık 70 civarında Gayrimüslim erkek nüfusa sahip olduğu anlaşılıyor. Mičev/Koledarov'a göre köy 1903 yılında yanmış/yakılmış olup yerine Yeni Köy kuruldu. Bu yangının nasıl meydana geldiği belirtilmiyor. 1912'de Bulgaristan'ın eline geçen köyün ismi 1920'den önce tekrar Rezovo'ya değiştirildi.⁷⁸ Osmanlı-Savaşı döneminde boşalıp sonra bölge Osmanlı devletinin elinde kaldığı için tekrar iskan edilen ancak 1912'de tekrar Bulgaristan'ın eline geçtikten sonra tekrar boşalıp haritadan silinen köyler:

Denizoba: kaza merkezinin 47 km güney-güneybatısında olup, Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmayan köyün Müslüman köyü olduğu anlaşılıyor. Rus ve Osmanlı Ordu haritalarında harabe olduğu kayıtlı. Savaştan sonra tekrar Osmanlı yönetimine geçen köy yeniden iskan edildi. 1912'de Bulgaristan'ın yönetimine girdi. 1934'te ismi Bulgarca'ya çevrilerek Moryane'ye değiştirilen köy yeniden boşalarak 1959'da kayıtlardan silindi.⁷⁹

Bakacak: Kaza merkezinin 43 km güneyinde olup Salnamede bedel-i askeri vergisi kayıtlı olmayıp Müslüman köyü olduğu anlaşılıyor. Rus ve Osmanlı ordu haritalarında harabe olarak belirtilen köyün Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldığı anlaşılıyor. Savaştan sonra Osmanlı yönetiminde kalan köy yeniden iskan edildi, ancak 1912 Balkan Savaşı döneminde Bulgaristan'ın eline geçen köy

⁷⁷ Salname Edirne 1290: Karanlık dere; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Karanlık harabesi; Rus Ordu Haritası VII/8: Razv. Karamlyk; Avusturya Ordu Haritası 45/42: Karanlık; Mičev/Koledarov 89: Karamlâk, 1934 Tãmna reka, 1950 Mladežko.

⁷⁸ Salname Edirne 1290: Zerve, Salname Edirne 1310 ve 1319: Zereva; Rus Ordu Haritası VIII/9: Rezvoy (Inikiy); Osmanlı Ordu Haritası 2,3 (Midye Ahtebolu): Yeñi köy; Avusturya Ordu Haritası 46/42: Jeniköj (Rezvoj); Mičev/Koledarov 89: Rezovo, 1903 yakıldı, Eni Kioy kuruldu, 1920'den önce tekrar Rezovo'ya değiştirildi, 1966 Ryazovo ismi Rezovo olarak düzeltildi.

⁷⁹ Salname Edirne 1290: Denizoba; Rus Ordu Haritası VII/8: Razv. Dinvizu; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Dinvizu harabesi (Osmanlı Ordu Haritası 1900'de Rus ordu haritası esas alınarak hazırlandığı için köyün ismi de bu şekilde alındı); Avusturya Ordu Haritası 45/42: Dineizu (Dingizo); Mičev/Koledarov 89: Dingizovo, 1934 Moryane, 1959 silindi.

yeniden boşaldı. Ancak aynı yıl içinde yeniden iskan edilen köy 1920'den sonra yeniden boşalarak 1937'de kayıtlardan silindi.⁸⁰

Özetle kazada 1 Müslüman köyü tespit edilemezken, toplam 9 köy kaynaklarda harabe olarak belirtiliyor (köylerin toplamının % 13'ü). Bu köylerden 8'i Müslüman köyüdür (Müslüman köylerinin tamamının % 22'si). 6 köy savaş döneminde boşaldı ve iki köy Doğu Rumeli ile Bulgaristan'ın birleşmesi üzerine boşaldı. Boşalan üç köy daha sonra yeniden iskan edilirken, 6 köy haritadan silindi. Haritadan silinen köylerin toplam köylere oranı % 7,8'dir. Bunlar yanında Osmanlı yönetiminde kalan bir Gayrimüslim köyünün de boşaltıldığı, ancak daha sonra tekrar iskan edildiği belirtiliyor. Karanlık dere, Evrenes köyü, Bakacak ve Denizoba köyleri Türkiye sınırına 15 km'den yakın köyler olduğu için bu köylerin Bulgaristan ve Osmanlı devleti arasında 1913'te kararlaştırılan mübadele anlaşmasıyla nüfus değişimine tabi tutulmuş olması gerekir. Nitekim 29 Eylül 1913'te Osmanlı devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan İstanbul antlaşmasına göre iki ülke arasındaki sınır boyunca 15 km'lik bir alan içinde yer alan köylerdeki Bulgarlar ile Müslümanların değiş tokuş edilmesi karara bağlanmıştı. Bunun sonucunda 1914 yılında 48570 Müslüman ve 46764 Bulgar değişime tabi tutuldu.⁸¹

Aydos/Aytos Kazası

Aydos kazası kuzeyde Kamçı nehrine ve Tuna vilayetine bağlı Provadi kazasına sınır olup doğuda Misivri ve Ahyolu kazalarına, güneyde Burgaz kazasına ve batıda Karinabad kazasına sınırdır. Kazanın bulunduğu bölge Balkan dağlarının Karadenize doğru uzantılarını kapsadığından daha çok dağlık bir bölgedir. Salname kayıtlarına göre kazada toplam 81 köy bulunmaktaydı. İslimye sancağının köy sayısı en çok olan kazasıdır. Ancak coğrafi büyüklüğü Burgaz ve İslimye kazalarından daha küçüktür. Kaza merkezi ve köylerin ortalama erkek sayısı 127 kişidir. Oysa İslimye kazasında ortalama erkek sayısı 298 kişidir. Sonuç olarak Aydos kazasında köylerin nispeten az nüfuslu köyler oldukları anlaşılmaktadır. Köylerin 64'ünde bedel-i askeri kayıtlı olmayıp sırf Müslüman köyleri oldukları

⁸⁰ Salname Edirne 1290: Bakacak; Rus Ordu Haritası VII/8: Bakažek; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Bakacak harabesi; Avusturya Ordu Haritası 45/42: Bakažek (Bakadža); Mičev/Koledarov 89: Bakadžik, 1912 boşaldı ve yeniden iskan edildi, 1920'den sonra boşaldı, 1937 kayıtlardan silindi.

⁸¹ Fuat Dündar, İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918), İstanbul 2001, s. 68.

anlaşıyor (% 79). Müslüman köylerin sayısının yüksekliğine paralel olarak kazadaki toplam nüfusun da hem hane sayısına hem de erkek sayısına göre % 82'si Müslüman olarak belirtiliyor. Gayrimüslimlerin kazanın toplam nüfusuna ora % 17 civarındaydı: Doğu Rumeli Vilayeti'nde 1880'de hazırlanan istatistiklere göre Aytos'da 5 binin üzerinde Bulgar ve 12 bine yakın Türk yaşamaktaydı.⁸² 13 bine yakın Bulgar ve 9 bine yakın Türk yaşamaktaydı. Salnamedeki kayıtlardan yapılan hesaplama göre Müslümanlarda ortalama hane büyüklüğü 7,4 ve Gayrimüslimlerde 7,1 kişi olarak görülmektedir.

Kazada bulunan köylerden 66'sı Türkçe isimli (% 81) olup bu isimler Bulgaristan yönetiminde özellikle 1934 yılında toplu olarak Bulgarca karşılıklarıyla değiştirildi.

Kaza merkezi Aydos kasabasında⁸³ bölgenin Bulgar yönetimine girişinden sonra yapılan ilk nüfus sayımında (1884) 2587 Bulgar, 1122 Türk, 88 Çingene, 64 Rum ve 43 Yahudi kaydetildi. 1910 sayımlarında Bulgarların sayısı 4112'ye çıkarken Türklerin sayısı 843'e düştü.⁸⁴ Kazada boşalan ve harabe olan köylere gelince, salnamede sıralanan köylerden üçünü 1878 sonrası kaynaklarda tespit etmek mümkün olmadı. Bu köyler:

Aydos Karye Mahallesi (bedel-i askeri kaydı yok/Müslüman köyü);

Yeni Mahalle (bedel-i askeri kaydı yok/Müslüman köyü);

Muhsin Ağa (880 kuruş bedel-i askeri vergisi kayıtlı, yani ya sırf Gayrimüslim veya karışık).⁸⁵

Kazada bulunan Müslüman köylerden 1930'dan itibaren boşalarak haritadan silinen üç köy tespit ediliyor. Bunların boşalma sebepleri tam olarak tespit edilememekle birlikte bunlardan biri 1930'larda, diğeri 1970'lerde ve üçüncüsü 1980'lerde boşaldı:

Sarhanlar: kaza merkezinin 14 km batı-kuzeybatısında bulunan köy, 1844-45 temettuat kayıtlarında 13 haneli bir Müslüman köyü olarak belirtiliyor. Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmadığı kayıtlı. 1884 Bulgar nüfus sayımında

⁸² Spisik na Naselenite Mesta, s. VI.

⁸³ Salname Edirne 1290: Aydos; Kanitz Haritası: Aydos; Rus Ordu Haritası VI/8: Aytos; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Ajtos; Mičev/Koledarov 89: Aytos.

⁸⁴ Spisik na Naselenite Mesta, s. 6.

⁸⁵ Salname Edirne 1290, s. 254.

köyde 137 Türk yaşarken 1910'da bu sayı 215'e yükseldi. İsmi 1934'te Žalti han'a değiştirilen köy 1937'de boşalarak kayıtlardan silindi.⁸⁶

Celep Köprü: Kaza merkezinin 14 km doğusunda bulunan köyde temettuat kayıtlarına göre 1844-45'te 13 Müslüman hanesi yaşamaktaydı. Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmayan bir Müslüman köyü olarak kayıtlı olup 1884 Bulgar nüfus sayımlarında 151 Türk yaşamaktaydı. 1900 sayımında köye 5 Bulgarın yerleştiği ve 1910'a gelindiğinde Türklerin sayısı 73'e düşerken Bulgarların sayısının 110'a çıktığı kayıtlı. 1934'te köyün ismi Dželepski Most'a değiştirildi. 1975 yılında köy kayıtlardan silindi.⁸⁷

Ayvacık: Kaza merkezinin 27 km kuzey-kuzeybatısında ve Salname'ye göre bedel-i askeri vergisi olmayan bir Müslüman köyü. 1884 Bulgar nüfus sayımlarına göre 192 Türkün yaşadığı köyde 1910 sayımında bu rakam 167'ye düştü. 1934'te ismi Zvezda'ya değiştirilen köyde Mičev/Koledarov'a göre 1985 civarında sürekli oturan insan kalmadı.⁸⁸

Üç Müslüman köyü Tsonevo baraj gölü yapımı nedeniyle 1970'lerde boşaltıldı:⁸⁹

Deli Hüseyin Mahalle: kaza merkezinin 35 km kuzey-kuzeydoğusunda bulunan köy Salname'ye göre bedel-i askeri vergisi olmayan bir Müslüman köyü. 1880 Bulgar nüfus sayımına göre köyde 473 Türk yaşamaktaydı, 1910 sayımında bu sayının 654'e çıktığı ve köye 12 Bulgarın yerleştiği kayıtlı. 1934'te ismi Golyamo Delčevo'ya değiştirilen köy 1976'da kayıtlardan silindi.⁹⁰ Tsonevo baraj gölü nedeniyle 1970'lerde boşaltıldı ve köy su altında kaldı.

⁸⁶ BOA, ML.VRD.TMT. 11836, tarih 1260-1261; Spisik na Naselenite Mesta, s. 423; Salname Edirne 1290: Sarhanlar; Rus Ordu Haritası VI/8: Saraylar; Kanitz Haritası: Sarana; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Sarhanlar; Mičev/Koledarov 89: Sarhanlar, 1934 *Žalti han*, 1937 boşaldı ve kayıtlardan silindi.

⁸⁷ BOA, ML.VRD.TMT. 11872, tarih 1262; Spisik na Naselenite Mesta, s. 144; Salname Edirne 1290: Celeb Köbri; Rus Ordu Haritası VI/8: Karalar; Kanitz Haritası: Dželebköprü; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Dželep Küprü; Mičev/Koledarov 89: Dželep kyupryu, 1934 *Dželepski Most*, 1951 *Mostino*, 1975 silindi.

⁸⁸ Spisik na Naselenite Mesta, s. 3; Salname Edirne 1290: Ayvacık; Rus Ordu Haritası VI/8: Ayvadžik; Kanitz Haritası: Aivadžik; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Ajvadžik; Mičev/Koledarov 89: Ayvadžik, 1934 *Zvezda*, 1985 sürekli oturan nüfusu yok.

⁸⁹ Köylerin Tsonevo baraj gölü nedeniyle boşaltıldığına dair bilgi bölgeyi yakından tanıyan Akif Ersoy'dan (Damlalı/Slaveykovo köyünden) alındı.

⁹⁰ Spisik na Naselenite Mesta, s. 138; Salname Edirne 1290: Deli Hüseyin Mahalle; Rus Ordu Haritası VI/8: Mahalesi (Deli Hüseyin mahale). Kanitz Haritası: Deli Hüseyin M.; Avusturya Ordu Ha-

Kara Ahmed Mahalle: kaza merkezinin 36 km kuzey-kuzeydoğusunda olup 1844-45 temettuat kayıtlarına göre 24 haneli bir Müslüman köyü. Salnamede bedel-i askeri vergisi bulunmuyor. 1880 Bulgar nüfus sayımında köyde 456 Türk ve yalnızca 2 Bulgar kayıtlı. 1910'a gelindiğinde Bulgarların sayısı 142'ye çıkarken Türklerin sayısı 588 olarak kaydediliyor. 1934'te ismi Debelets'e değiştirilen köy 1976 yılında kayıtlardan silindi.⁹¹ Tsonevo baraj gölü nedeniyle 1970'lerde boşaltıldı. Ancak köyün bir kısmı baraj gölünün dışındadır.

Kısıklar Emir Mahallesi: Kaza merkezinin 27 km kuzeyinde, Salname'ye göre bedel-i askeri vergisi bulunmayan bir Müslüman köyü. 1884 Bulgar nüfus sayımında köyde 130 Türk kayıtlı, 1910'a gelindiğinde köydeki Türklerin sayısı 249'a çıkarken köye 12 Bulgarın yerleştiği görülüyor. 1934'te ismi Emirovo'ya değiştirilen köy 1975 yılında kayıtlardan silindi.⁹² Tsonevo baraj gölü nedeniyle 1970'lerde boşaltıldı.

Özetle kazada tespit edilemeyen ve harabe oldukları tespit edilen köylerin toplam sayısı 9 olup (% 11) bunların 6'sı harabe olmuş köylerdir (% 7). Harabe olan köylerin tamamı Müslüman köyleri olup toplam Müslüman köylerine oranları % 9'dur. Harabe olan Müslüman köylerinden 3'ü Tsonevo barajı nedeniyle 1970'lerde boşaltıldı.

Karinabad (Karnobat)

Kuzeyde Balkan dağları boyunca Tuna vilayetine bağlı Şumnu kazasına komşu olup doğusunda Aydos, güneyinde Yanbolu ve batısında İslimye kazaları yer almaktaydı. Salnameye göre kazada toplam 52 köy bulunmaktaydı. Bu köylerin 45'inin ismi Türkçe olup (% 86) bu isimler Bulgaristan yönetiminde özellikle 1934 yılında toplu olarak Bulgarca isimlerle değiştirildi.

ritası 45/43: Deli Hüsein mahle; Mičev/Koledarov 89: Deli Hyusein, Deli Hyusein mahle, 1934 *Golyamo Delčevo*, 1976 silindi.

⁹¹ BOA, MLVRD.TMT. 11842, tarih 1260-1262; Spisik na Naselenite Mesta, s. 229; Salname Edirne 1290: Kara Ahmed Mahalle; Rus Ordu Haritası V,VI/8: Kara Ahmet mah.; Kanitz Haritası: Kara Ahmedli; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Kara Ahmed mahle; Mičev/Koledarov 89: Kara Ahmed mahle, 1934 *Debelets*, 1976 silindi.

⁹² Spisik na Naselenite Mesta, s. 292; Salname Edirne 1290: Kısıklar; BOA, MLCRD. 1007, tarih 1262: Kısıklar; Rus Ordu Haritası VI/8: Kesik (Kysyklar); Kanitz Haritası: K. Kisik; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Kısıklar Emir mahle; Mičev/Koledarov 89: Kâsâklar Emir mahle, 1934 *Emirovo*, 1975 silindi.

Köylerin 21'inde bedel-i askeri kayıtlı olup toplam 31 köyde bedel-i askeri vergisi kaydı yok. Bunların Müslüman köyleri oldukları anlaşılıyor (toplam köylere oranları % 59). Kazanın nüfusu Salnamede Yanbolu kazası ile birlikte veriliyor. Buna göre Karinabad ve Yanbolu kazalarının toplam nüfusu hane esasına göre % 60 Müslüman, % 39 Gayrimüslim, erkek nüfusa göre ise % 48 Müslüman, % 6 Kıpti ve % 45 Gayrimüslim idi. Müslümanlarda ortalama hane büyüklüğü 5,3 kişi, Gayrimüslimlerde ise 7,6 kişi olarak görülmektedir. Gayrimüslim hanelerin Müslüman hanelere göre özellikle Filibe'ye doğru uzanan bu bölgede ortalama yaklaşık iki kişi daha kalabalık olduğu diğer kaynaklardan da tespit edilebilmektedir. Doğu Rumeli Vilayeti'nde 1880'de hazırlanan istatistiklere göre Karinabat'da 13 bine yakın Bulgar ve 9 bine yakın Türk yaşamaktaydı.⁹³

Karinabad kasabasına gelince kasaba Bulgaristan yönetimine girdikten sonra yapılan 1884/85 nüfus sayımında burada 3396 Bulgar, 1173 Türk, 222 Yahudi ve 117 Çingene kaydedilmiştir. 1910 sayımında Bulgarların nüfusu 5213'e çıkarken Türklerin nüfusu 572'ye düşmüştür. Bununla birlikte Yahudilerin nüfusu 450'ye, Çingenelerin nüfusu ise 509'a yükselmiştir. Bu istatistiklere göre Çingenelerin köylerden şehirlere doğru göç etmiş olma olasılığı yüksek görünüyor. 1953 yılında kasabanın ismi Polyanovgrad'a değiştirilmiş, ancak 1962'de tekrar eski şekli Karnobat'a değiştirilmiştir.⁹⁴

Karinabad kazasında harabe olan köylerle ilgili tespitler şu şekildedir.

Öncelikle salname listesinde yer alan köylerden ve yerleşim yerlerinden beşi diğer kaynaklarda tespit edilememiştir:

Çiftlik Mahallesi,
Kızıl ağaç,
Valide,
Yanık Balabanlı nam Muhacirler

isimli köyler Salname Edirne 1290'de bedel-i askeri vergisi olmayan Müslüman köyleri olarak kayıtlı olup 1877/78 sonrası döneme ait kaynaklarda anılmamaktadır. Bu köylerin muhtemelen boşaldığı ve haritadan silindiği düşünülebilir. Bunlar yanında kaynakların bir kısmında tespit edilip diğerlerinde yer almayan bir köy mevcut:

⁹³ Spisık na Naselenite Mesta, s. VI.

⁹⁴ Spisık na Naselenite Mesta, s. 241; Salname Edirne 1290: Karinabad, 13990 kuruş bedel-i askeri; Kanitz Haritası: Karnabad; Rus Ordu Haritası VI/8: Karnabat; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Karnobat; Mičev/Koledarov 89: Karnobat, 1953 Polyanovgrad, 1962 Karnobat.

İskenderli: kaza merkezinin yaklaşık 11 km kuzey-kuzeydoğusunda bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi olmayan bir Müslüman köyü olarak kayıtlı. Daha sonraki kaynaklarda yalnızca Rus ordu haritasında ismi geçmekle birlikte ondan sonraki kaynaklarda yer almıyor.⁹⁵

Bir Müslüman köyü Osmanlı-Rus savaşı öncesi kaynaklarda yer almakla birlikte savaş sonrası kaynaklarda anılmamaktadır. Bunların harabe olduğu tahmin edilebilir:

Ahur köy: yaklaşık 2-3 km kaza merkezinin batısında yer alan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi olmayan bir Müslüman köyü olarak belirtiliyor. Kanitz Haritası yardımıyla yerini tespit etmek mümkün olan köy Osmanlı-Rus savaşı sonrası kaynaklarında anılmıyor.⁹⁶

Kaynaklarda Osmanlı-Rus savaşı döneminde veya daha sonra harabe olduğu belirtilen ve haritadan silinen iki Müslüman köyü mevcut:

Eğri boyun: kaza merkezinin 10 km batı-güneybatısında bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi olmayan bir Müslüman köyü olarak görülüyor. Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldığı anlaşılan köy Rus ordu haritasında harabe olmuş Çerkez köyü olarak ve Avusturya ordu haritasında da harabe olarak belirtiliyor.⁹⁷

Karacalar: Kaza merkezinin 32 km kuzeybatısında bulunan köy Salname'ye göre bedel-i askeri vergisi olmayan bir Müslüman köyü. Bulgar nüfus sayımlarında Kırdžilari/Kırdžilar adıyla belirtilen köyde 1884 nüfus sayımında 192 Türk ve 2 Pomak kayıtlı. 1910'a gelindiğinde köydeki Türkler 34 kişiye düşerken Pomak olarak kaydedilenlerin sayısı 18'e yükseldi. 1934'te ismi Polyak'a değiştirilen köy Mičev/Koledarov'a göre 1946-56 arasında boşaldı.⁹⁸

Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşalmış olup sonra Bulgarlar tarafından iskan edilen iki Müslüman köyü tespit edildi:

⁹⁵ Salname Edirne 1290: İskenderli; Rus Ordu Haritası VI/8: Skenderli; Kanitz Haritası, Avusturya Ordu Haritası 45/43, Mičev/Koledarov 89: anılmıyor.

⁹⁶ Salname Edirne 1290: Ahur; Kanitz Haritası: Ahirköi; Rus Ordu Haritası VI/8, Avusturya Ordu Haritası 45/43; Mičev/Koledarov 89: anılmıyor.

⁹⁷ Salname Edirne 1290: Eğri Boyun; Kanitz Haritası: Iri buyun; Rus Ordu Haritası VI/8: Čerkeskioy razv.; Avusturya Ordu Haritası 45/43: (Ruine); Mičev/Koledarov 89: anılmıyor.

⁹⁸ Spisik na Naselenite Mesta, s. 291; Salname Edirne 1290: Karacalar; Rus Ordu Haritası VI/7: Karadžilar; Kanitz Haritası: Krdžalar; Avusturya Ordu Haritası 44/43: Kırdžilari; Mičev/Koledarov 89: Kârdžilar, 1934 *Polyak*, 1946-56 boşaldı.

Abdi oğlu: kaza merkezinin 26 km batı-kuzeybatısında, Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmayan bir Müslüman köyü olarak kayıtlı. Rus ordu haritasına göre köy Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldı. Ancak muhtemelen köy bir kaç sene içinde yeniden iskan edilmiş olmalı. 1884 Bulgar nüfus sayımında köyde 223 Türk kayıtlı. Köydeki Türklerin çoğunluğunun 1884-1887 arasında, muhtemelen Doğu Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan tarafından ilhakından sonra göç ettiği anlaşılıyor. 1892 sayımında köyde Türkün kalmadığı görülüyor. Buna karşılık 1884'te köyde 44 Bulgar kayıtlıken 1910'a geldiğinde bu sayı 305'e yükseldi. 1905 ve 1910 sayımlarında yeniden köyde az sayıda Türkün (14 ve 10) yaşadığı görülüyor. Köyün ismi 1934'te Čubra'ya değiştirildi.⁹⁹

Yeni Mahalle: Kaza merkezinin 19 km batı-kuzeybatısında bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmayan bir Müslüman köyü olarak görülüyor. Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldığı anlaşılan köy Rus ordu haritasında harabe olarak belirtiliyor. Fakat daha sonraki kaynaklarda yeniden yer alan köyün tekrar iskan edildiği anlaşılıyor. 1884 Bulgar nüfus sayımında köyde 97 Türk ve 25 Bulgar kayıtlı. Doğu Rumeli vilayetinin Bulgaristan tarafından ilhaki üzerine tekrar boşalan köyde 1887 sayımlarında hiç Türk bulunmayıp 43 Bulgar kayıtlı. Köyün adı 1934'te Lozitsa'ya çevrildi ve 1987'ye geldiğinde nüfusu 56 kişi olarak görülüyor.¹⁰⁰

Yukarda sıralanan köylerden Abdioğlu, Karacalar (Karacalı) ve İskenderli köyleri 16. yüzyıla ait tahrir kayıtlarında Yörük köyleri olarak anılmaktadır.¹⁰¹

Özetle kazada salnamede ismi bulunup daha sonraki kaynaklarda anılmayan ve harabe olduğu tespit edilen ve tamamı Müslüman olan köylerin toplamı 10'dur (% 19). Bunlardan harabe olduğu tespit edilen 5 köy vardır ve Müslüman köylerin toplamına oranı % 16 yapmaktadır. Ancak bunların ikisi daha sonra Bulgarlar tarafından iskan edilmiş, yalnızca üçü haritadan silinmiştir.

⁹⁹ Spisik na Naselenite Mesta, s. 1: Aptol-kioy, 1884-1887 Abdal kioy, 1900-1910 Abdi-oglu-kioy; Salname Edirne 1290: Abdi Oğlu; Rus Ordu Haritası VI/7: Razv. Aptolkioy; Kanitz Haritası: anılmıyor; Avusturya Ordu Haritası 44/43: Abdioglukoj; Mičev/Koledarov 89: Abdal kioy, Aptol kioy, Abdi oğlu kioy, 1934 Čubra.

¹⁰⁰ Spisik na Naselenite Mesta, s. 188; Salname Edirne 1290: Yeni Mahalle; Kanitz Haritası: anılmıyor; Rus Ordu Haritası VI/7: Razv. Enimahle; Avusturya Ordu Haritası 44/43: Jeni Mahle; Mičev/Koledarov 89: Eni mahle, 1934 Lozitsa.

¹⁰¹ M. Tayyib Gökbilgin, Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâthân, İstanbul 1957, s. 129-133.

Yanbolu (Yambol)

Yanbolu kazası kuzeyde Karınabad kazasına, doğuda Bergos (Burgaz) kazasına, güneyde Kızılağaç kazasına ve batıda İslimye kazasına sınırdı.

Salnameye göre kazada toplam 42 köy bulunmaktaydı. Bu köylerden 35'inin ismi Türkçe olup bütün köylere oranı % 83'tür. Bu isimler Bulgaristan yönetiminde özellikle 1934 yılında toplu halde Bulgarca'ya değiştirilmiştir.

Kazadaki köylerden yalnızca 14'ünün bedel-i askeri vergisi bulunmayıp sırf Müslüman köyü olduğu anlaşılıyor (% 33). Geri kalan köylerde bedel-i askeri vergisi kayıtlı olup ya sırf Gayrimüslim veya karışık köyler oldukları anlaşılıyor. Fakat Salname kazanın nüfusunun toplamını ayrı olarak vermeyip Karınabad kazasıyla birlikte verdiği için ancak bu iki kazanın toplam nüfusunu öğrenmek mümkün oluyor. İki kazanın toplam nüfusunun yarıdan çoğu Müslümandır. Ancak burada muhtemelen Karınabad'daki Müslüman nüfusu oranı Yanbolu kazasına göre daha yüksekti. Doğu Rumeli Vilayeti'nde 1880'de hazırlanan istatistiklere göre Yanbolu'da 21 binin üzerinde Bulgar ve yalnızca 1700 civarında Türk kaydediliyor.¹⁰²

Kazanın merkezi Yanbolu kasabasında Bulgaristan yönetiminde yapılan ilk nüfus sayımında (1884/85) kasabada 8290 Bulgar, 1507 Türk, 745 Yahudi, 120 Rum ve az sayıda Çingene ve Ermeni kaydedildi. 1910 yılına gelindiğinde kasabada Bulgarların sayısı 13168'e çıkarken, Türklerin sayısı 953'e düştü. Bunun yanında Yahudilerin sayısı da 1248'e, Çingenelerin sayısı 310'a yükselirken Rumların sayısında yıllara göre önce artış sonra azalma görülüyor.¹⁰³

Kazadaki köylerin durumuna gelince öncelikle salname listesinde yer aldığı halde diğer kaynaklarda tespit edilemeyen 6 köy bulunmakta. Bu köylerin 3'ünde bedel-i askeri vergisi kayıtlı değilken diğer üçünde bu vergi kayıtlı:

Ahadlı
Kırguna
Emirli
Hasan Ağa
Kamraz
Azab kışlası

¹⁰² Spisak na Naselenite Mesta, s. VI.

¹⁰³ Spisak na Naselenite Mesta, s. 550; Salname Edirne 1290: Yanbolu, 24861 kuruş bedel-i askeri; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Yanbolu; Rus Ordu Haritası VII/7: Yambol; Avusturya Ordu Haritası 44/42: Jambol; Mičev/Koledarov 89: Yambol.

Salname'de adı geçen fakat diğer kaynaklarda tespit edilemeyen köylerden Ahadlı 1129 kuruş, Kırguna için 48180 kuruş, Emirli'de ise 173 kuruş bedel-i askeri vergisi kayıtlı. Bu köylerin Gayrimüslim veya karışık köyler olduğu anlaşılıyor. Hasan Ağa, Kamraz ve Azab Kışlası köylerinde ise bedel-i askeri vergisi kayıtlı olmayıp bu köylerin sırf Müslüman köyleri olduğu anlaşılıyor. Bu köylerin bir kısmının ve özellikle Gayrimüslim olanlarının isimlerdeki farklılıklar nedeniyle tespit edememiş olma ihtimali var. Ancak Müslüman köylerinin savaş döneminde harabe olduğu da ihtimal dahilindedir.

Bunların dışında Osmanlı-Rus savaşı sonrası boşalıp haritadan silindiği tahmin edilen bir Müslüman köyü tespit ediliyor:

Mar'aş: Kaza merkezinin 23 km kuzey-kuzeydoğusunda bulunan köy Salname'ye göre bedel-i askeri vergisi bulunmayan bir Müslüman köyü. Rus ve Osmanlı ordu haritalarında belirtilmeyen köy Avusturya ordu haritasında yer alıyor. Daha sonraki kaynaklarda ismi geçmiyor.¹⁰⁴

Osmanlı kaynaklarında adı geçen ancak daha sonraki kaynaklardan yalnızca birinde tespit edilip daha geç kaynaklarda anılmayan bir Müslüman köyü tespit ediliyor:

Kasaplı: kaza merkezinin 28 km kuzeydoğusunda bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmayan bir Müslüman köyü olarak belirtiliyor. Rus ve ona dayanarak hazırlanan Osmanlı ordu haritasında anılmayan köy Avusturya ordu haritasında yer alıyor. Mičev/Koledarov'a göre 1889 yılında boşaldı. 1884 ve 1887 tarihli Bulgar nüfus sayımlarında 49 ve 60 Türkün kayıtlı olduğu köy halkının 1889'da Türkiye'ye (Osmanlı devletine) göç ettiği belirtiliyor.¹⁰⁵

Nüfusu Müslüman olan ve daha sonra Müslümanların göç etmesi üzerine boşalarak Bulgarlar tarafından iskan edilen bir köy tespit ediliyor:

Kara kaya: kaza merkezinin 47 km doğu-kuzeydoğusunda bulunan köy salname kayıtlarına göre bedel-i askeri vergisi bulunmayan bir Müslüman köyü.

¹⁰⁴ Salname Edirne 1290: Maraş; Kanitz Haritası: Maraş; Rus Ordu Haritası VI/7, Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: anılmıyor; Avusturya Ordu Haritası 44/43: Maraş; Mičev/Koledarov 89: anılmıyor.

¹⁰⁵ Spisik na Naselenite Mesta, s. 242 (Kasaplı/Kasaplıy); Salname Edirne 1290: Kasaplı; Kanitz Haritası: Kasaplı; Rus Ordu Haritası VI/7 ve Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: anılmıyor; Avusturya Ordu Haritası 44/43: Kasaplı; Mičev/Koledarov 89: Kasaplı, 1889 boşaldı. 16. yüzyıl tahrirlerinde köyde Yürük kayıtlıdır, Gökbilgin, Yürükler, s. 162.

1884/85 Bulgar nüfus sayımlarına göre köyde 114 Türk ve 87 Bulgar kayıtlı. 1900 sayımlarında köyde hiç Türk kalmadığı ve 174 Bulgar kayıtlı olduğu görülüyor. İsmi 1934'te Kozare'ye değiştirildi.¹⁰⁶

Özetle kazada 6 tespit edilemeyen köy (bunların üçü sırf Müslüman) yanında iki Müslüman köyünün haritadan silindiği tespit ediliyor (Müslüman köylerin % 14'ü). Bununla birlikte Müslüman köylerinin önemli bir kısmının zaman içerisinde Bulgarların yerleşmesi ve Müslümanların göç etmesi sonucunda Bulgarlaştığı görülmektedir. Buna örnek oluşturan bir köy tespit edilmiştir.

İslimye (Sliven)

İslimye kazası kuzeyde Balkan dağlarına uzanarak Tuna vilayetine sınır olup Osman Pazar kazası ve Tırnova kazasına bağlı Bebrevo nahiyesine sınırdı. Doğuda kuzeyden güneye doğru Karınabad, Yanbolu ve Kızılağaç kazalarına, güneyde Edirne kazasının Manastır nahiyesine ve batıda Yeni Zağra kazasına komşuydu. Kaza ve Sancak merkezi İslimye (Sliven) salnamede 111572 kuruş bedel-i askeri ödeyen bir kasaba olarak gösteriliyor.¹⁰⁷ Bölge Bulgar yönetimine girdikten sonra yapılan ilk nüfus sayımında (1884/85) kasabanın nüfusu 15184 Bulgar, 2877 Türk, 1399 Çingene, 401 Yahudi, 279 Ermeni ve 68 Rum olarak görülüyor. 1910 sayımlarında Bulgarların sayısı 20107'ye çıkarken Türklerin sayısı 1367'ye düşmüştür. Yahudilerin sayısının 606'ya ve Çingenelerin sayısının ise 2617'ye yükseldiği kaydediliyor.¹⁰⁸ İslimye Osmanlı döneminde tekstil üretimiyle tanınmış olup 1836'de İslimye'de ilk tekstil fabrikası kurulmuştur.

Salname kayıtlarına göre İslimye kazasında toplam 71 köy kayıtlı olup bu köylerin 55'nin ismi Türkçeydi (% 77). Türkçe isimler toplu olarak özellikle 1934 yılında Bulgarca'ya değiştirildi. Salnamedeki listeye göre 27 köyde bedel-i askeri kaydı yok (% 38). Bunların dışında toplam 5 köy Müslim ve Gayrimüslim olarak iki grupta gösteriliyor. Bunların karışık köyler olduğu anlaşılıyor. Bu köylerden Müslüman olarak gösterinlerin 4'ünde bedel-i askeri vergisi görülüyor. Sal-

¹⁰⁶ Salname Edirne 1290, Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Kara kaya; Rus Ordu Haritası VI/8: Karakaya; Avusturya Ordu Haritası 45/43: Karakaja; Mičev/Koledarov 89: Kara kaya, 1934 Kozare. Spisik na Naselenite Mesta, s. 233, nüfus sayımı 1884: 87 Bulgar, 114 Türk, 1900: nur 174 Bulgar.

¹⁰⁷ Salname Edirne 1290, s. 241-244. Salname Edirne 1290, Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: İslimye; Rus Ordu Haritası VI/7: Slivno (Sliven); Avusturya Ordu Haritası 44/43: Sliven (Slivno); Mičev/Koledarov 89: Sliven.

¹⁰⁸ Spisik na Naselenite Mesta, s. 439.

nameye göre kaza toplam 4119 Gayrimüslim haneye karşılık 2810 Müslüman hane (% 40) hane mevcut. Erkek nüfus olarak ise 1074 Kıpti, 12910 Gayrimüslim ve 7184 Müslüman kayıtlı. Erkek nüfustan yola çıkarak bir oranla yaptığımızda kazanın % 61'inin Gayrimüslim, % 34'ünün Müslüman ve % 5'inin Çingene olduğunu görüyoruz.¹⁰⁹ Bu oranla İslimye kazası Burgaz kazasından sonra sancağın Gayrimüslim nüfus oranı en yüksek üçüncü kazasını oluşturur. Ortalama hane büyüklüğü Müslümanlarda 5,8 kişi, Gayrimüslimlerde 6,2 kişiydi.

Kazadaki köylerle ilgili çalışmanın sonuçların gelince Salname'de adı geçen köylerin yedisi diğer kaynaklarda tespit edilemedi:

Tonice,
Palay Giran,
Kara Kaçan Yayla
Rakova,
Mustafa Ağa Çiftliği
Muhacir Cedid,
Muhacir Fatih Mahallesi,

Bunlardan Kara Kaçan Yayla için 3145, Balay Giran için 1235, Tonice için 1939 kuruş bedeli askeri vergisi kayıtlı ve bunların Gayrimüslim yerleşim yerleri olduğu anlaşılıyor. Rakova, Mustafa Ağa Çiftliği, Muhacir cedid ve Muhacir Fatih Mahallesi için ise bedel-i askeri kayıtlı olmayıp bunların Müslüman yerleşim yerleri olduğu anlaşılıyor. Burada adı geçen iki Muhacir köyünün Osmanlı-Rus savaşı döneminde kesinlikle boşaldığını tahmin edebiliriz. Diğer köylerle ilgili kesin bir yargıda bulunmak mümkün görünmüyor.

Salnamede adı geçen ve Gayrimüslim veya karışık olduğu anlaşılan bir köy Osmanlı-Rus savaşı sonrası dönemde boşalarak harabe oldu. Ancak bu köyün hangi nedenle boşaldığı anlaşılmıyor:

Yenice Balkan: kazanın 24 km doğu-kuzeydoğusunda bulunan köy Salname'de 1216 kuruş bedel-i askeri vergisiyle bir Gayrimüslim köyü olarak gösteriliyor. Mičev/Koledarov'a göre köy çift isimliydi ve Bulgaristan yönetiminde Novo selo ismi kullanıldı. 1965 yılında kayıtlardan silindi.¹¹⁰ Osmanlı-Rus Savaşı döneminde ve sonrasında boşalan ve harabe olan 3 Müslüman köyü tespit ediliyor:

¹⁰⁹ Salname Edirne 1290, s. 158-159.

¹¹⁰ Salname Edirne 1290: Yenice Balkan; Kanitz, Rus Ordu Haritası VI/7, Avusturya Ordu Haritası 44/43: Novoselo; Mičev/Koledarov 89: Indže Balkan, Novo selo (çift isimli), 1965 silindi.

Güçbey: Kaza merkezinin 11 km güneyinde bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmayan sırf Müslümanların yaşadığı bir köy olarak gösteriliyor. Rus ve Osmanlı ordu haritalarında harabe olarak gösterilen köy Mičev/Koledarov'a göre Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldı.¹¹¹

Muhacir Mekanlar: Kaza merkezinin 43 km güneyinde bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmayan bir Müslüman Muhacir köyü olarak gösteriliyor. Mičev/Koledarov'a göre Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşalan köy Rus ve Osmanlı ordu haritalarında harabe olarak belirtiliyor.¹¹²

İbrahimli: Kazanın 43 km güney-güneybatısında yer alan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmayan Müslüman muhacirlerin yaşadığı bir köy olarak belirtiliyor. Muhtemelen Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşalan köye daha sonra Bulgarlar yerleşti. 1884 nüfus sayımında köyde 120 Bulgar kayıtlı olup 1910'a gelindiğinde bu sayı 172'ye çıktı. İsmi 1890'da Svoboda ve 1949'da Kunevo'ya değiştirildi. Köy 1949'da kayıtlardan silindi.¹¹³ Osmanlı-Rus savaşı döneminde harabe olup daha sonra Bulgarlar tarafından tekrar iskan edilen bir Müslüman köyü tespit ediliyor:

'Arab Hoca: Kaza merkezinin 41 km güneyinde bulunan köy Salname'de bedel-i askeri vergisi olmayan Müslüman Muhacirlerin yaşadığı bir köy olarak gösteriliyor. Rus ve Osmanlı Ordu haritalarında harabe olarak gösterilen köyün daha sonra Bulgarlar tarafından tekrar iskan edildiği anlaşılıyor. 1884/85 nüfus sayımında köyde 141 Bulgar kaydediliyor. İsmi 1879'da Vidin'e ve 1950'de Vidintsi'ye değiştirildi.¹¹⁴

Özetle salnamede yer alıp tespit edilemeyen ve harabe olarak tespit edilen köylerin toplam sayısı 12'dir (ca. % 17). Bu köylerden 5'i kaynaklarda harabe olarak

¹¹¹ Salname Edirne 1290: Güç Beg; Rus Ordu Haritası VI/7: Razv. Gyučmek; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Göcmek harabesi; Avusturya Ordu Haritası 44/43: anılmıyor; Mičev/Koledarov 89: Gyučme, Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldı.

¹¹² Salname Edirne 1290: Muhacir Mekânlar; Rus Ordu Haritası VII/7: Razv. Mikeny; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Mikeny harabesi; Avusturya Ordu Haritası 44/42: R. Mikeny; Mičev/Koledarov 89: Mikeny, Osmanlı-Rus savaşı esnasında boşaldı.

¹¹³ Spisık na Naselenite Mesta, s. 427; Salname Edirne 1290: Muhacir İbrahim; Rus Ordu Haritası VII/7: İbrahimli; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: İbrahimli; Avusturya Ordu Haritası 44/42: Svoboda (İbrihamli); Mičev/Koledarov 89: İbrahimli, 1890 Svoboda, 1949 Kunevo, 1978 silindi.

¹¹⁴ Spisık na Naselenite Mesta, s. 75; Salname Edirne 1290: Muhacirin 'Arab Hoca; Rus Ordu Haritası VII/7: Razv. Syrabadža; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Sarabaca harabesi; Avusturya Ordu Haritası 44/42: Vidin; Mičev/Koledarov 89: Arab hodža, 1879 Vidin, 1950 Vidintsi.

tespit edilmektedir. Harabe olan köylerden biri salnamede Gayrimüslim kaydı bulunan bir köy olup boşalma nedeni anlaşılamadı. Toplam 4 Müslüman köyünün harabe olduğu ve bunlardan birinin daha sonra Bulgarlar tarafından iskan edilmekle birlikte diğer üçünün haritadan silindiği tespit ediliyor. Ayrıca tespit edilemeyen 4 Müslüman köyünden 2'sinin Muhacir köyü olduğu göz önünde bulundurulursa bunların da harabe olduğunu kuvvetle tahmin edebiliriz. Özetle kazada en az 6 Müslüman köyü harabe olmuştur. Bunların Müslüman köylerinin toplamına oranı % 22'dir.

Yeni Zagra / Zağra-yı Cedid (Nova Zagora)

Yeni zağra kazası 1870'lerde kuzeyde Balkan dağlarına güneyde Edirne kazası sınırına kadar uzanmaktaydı. Kuzeybatısında Kazanlık ve batısında Eski Zağra'ya komşu olup doğusunda İslimye kazası yer almaktaydı. 1873 tarihli Edirne salnamesine göre Yeni Zağra kasabası 9837 kuruş bedel-i askeri ödemektedir (yaklaşık 350 vergi yükümlüsü erkek).¹¹⁵ 1884/85 tarihli Bulgar nüfus sayımına göre kasabada 2488 Bulgar, 745 Türk, 191 Çingene, 152 Yahudi, 45 Rum ve 15 Ermeni yaşamaktaydı. 1910 sayımında kasabadaki Bulgarların sayısının iki kat (5171), Çingenelerin nüfusunun ise muhtemelen göçler sonucu beş kat (746) arttığı kayıtlı. Buna karşılık Türklerin nüfusunun yarıyarıya (339), Rumların nüfusunun ise az bir oranda azaldığı görülüyor.¹¹⁶ Bu nüfus sayımlarındaki rakamları esas alacak olursak Osmanlı-Rus Savaşı sonrası ve Doğu Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan tarafından ilhak edilmişinden sonra kasabadaki Türk ve Rum varlığının hızla azaldığını Bulgar nüfusunun ise hızla arttığını söyleyebiliriz.

Salname kazada toplam 55 köy kaydetmektedir. Bu köylerin 50'sinin ismi Türkçe olup (% 91) yalnızca üç köyün ismi Bulgarcadır. Bununla birlikte kazada bulunan köylerin çok büyük bir çoğunluğunun (45 köy) bedel-i askeri vergisi ödediği görülmektedir. Normalde bu vergi Gayrimüslimlerin ödediği bir vergi olduğu için kazanın köylerinin çok büyük bir bölümünün Gayrimüslim, yani Bulgar, veya karışık köyler olduğu anlaşılıyor. Bedel-i askeri kaydı bulunmayan köylerin de sırf Müslüman köyleri olduğu düşünülürse toplam 10 köyün sırf Müslüman köyü olduğu tespit edilir (% 18). Bunlar: Simavlı, Subaşı, Muharrem Bey, Yörükler, Ilıca, Ali Oba, İkizce, Çeltikçi, Balabanlı ve Merkebcı köyleridir.

¹¹⁵ Salname Edirne 1290: Zağra-yı cedid, s. 244-246; Rus Ordu Haritası VII/6: Eni Zagra (Nova Zagora); Osmanlı Ordu Haritası I/4: Yeni Zağra; Avusturya Ordu Haritası 44/42: Nova Zagora (Yeni Zagra). Mičev/Koledarov 89: Nova Zagora.

¹¹⁶ Spisak na Naselenite Mesta, s. 350.

Bu köylerden örneğin Ilıca (Banya)'da 1884'te 172 Türk ve 51 Bulgar, 1910'a gelindiğinde 426 Bulgara karşılık 97 Türk kayıtlıdır (s. 27). Yani daha önce sırf Müslümanların yaşadığı köy muhtemelen Bulgar göçmenlerin yerleştirilmesi sonucu bir Bulgar köyü karakteri almıştır. Müslüman köylerinin önemli bir bölümünde 1878-1910 arasında bu eğilim yaygın bir şekilde görülüyor. Bununla birlikte bedel-i askeri vergisi kayıtlı olduğu için Gayrimüslim yerleşimi veya karışık yerleşimler olduğunu tahmin ettiğimiz yerleşim yerlerinde de bu dönemde Müslüman nüfusun gittikçe azaldığı, yani göç ettiği, buna karşılık Bulgar nüfusun arttığı görülmektedir. Örneğin Kaymaklı köyü (1906'dan itibaren Tseneno), Kamil Kepeci nüfus defteri 6320'ye göre 19 Müslim 4 Gayrimüslim haneye sahip, yani çoğunluğu Müslüman olan bir köy iken bölgenin 1885'te Bulgaristan'a katılması sonucunda köydeki Türklerin 1887 ile 1892 arasında köyü tamamen boşalttığı, buna karşılık Bulgarların sayısının arttığı görülüyor.¹¹⁷ Bu örneklerde çok net bir şekilde kazadaki bir çok köyde Türk nüfusunun yerini Bulgar nüfusunun aldığı ve bölgenin 1878'den itibaren hızla Bulgarlaştığı, özellikle 1885'teki birleşme sonucunda bu eğilimin hız kazandığı görülüyor.

Kazadaki toplam nüfusun hane başına % 38'i Müslüman, % 61'i Gayrimüslimdi. Erkek nüfusun ise % 31'i Müslüman, % 2'si Kıbtî ve % 66'sı Gayrimüslimdi. Hane büyüklüğü Müslümanlarda ortalama 7,2 kişi, Gayrimüslimlerde 9,1 kişi olarak hesaplanıyor. Kazadaki harabelere gelince salname kayıtlarındaki liste esas alındığında iki köy 1877/78 savaşı sonrası kaynaklarda tespit edilemiyor. Bu köyler şunlar:

Mezidli: Salname'de 4912 kuruş bedel-i askeri vergisi kayıtlı. İncelenen diğer kaynaklarda bulunamadı;

Kara kaya: Salnamede 1702 kuruş bedel-i askeri kayıtlı. Filibe Sancağı Haritasında bulunuyor. Haritaya göre kaza merkezinin yaklaşık 34 km kuzeybatısında Balkan dağları içinde Soldere ile Hainlü köyleri arasında yer almaktaydı. Fakat köy diğer haritalarda yer almıyor.¹¹⁸ Her iki köyde de bedel-i askeri vergisi kayıtlı olduğu için bu köylerin ya sırf Gayrimüslim veya karışık köyler olduğu tahmin edilebilir. Diğer kaynaklarda geçmedikleri için bu köylerin kaderleri hakkında bir bilgi vermek mümkün olmuyor.

¹¹⁷ Spisik na Naselenite Mesta, s. 514.

¹¹⁸ Salname Edirne 1290; Filibe Sancağı Haritası: Kara kaya; Rus Ordu Haritası VII/7, Osmanlı Ordu Haritası I/4, Avusturya Ordu Haritası 44/42, Mičev/Koledarov 89: anılmıyor.

Kazada harabe olup haritadan silinen tek bir Müslüman köyü tespit edilebiliyor:

Subaşı: Kaza merkezinin 21 km güney-güneydoğusunda olup Salname'de bedel-i askeri vergisi bulunmayan bir Müslüman köyü olarak gösteriliyor. Rus ve Osmanlı ordu haritalarında harabe olarak gösterilen köyün Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşaldığı anlaşılıyor. Avusturya ordu haritasında da yer alan köy Bulgar nüfus sayımlarında ve daha sonraki kaynaklarda anılmıyor.¹¹⁹

Bunun yanında Osmanlı-Rus savaşı öncesinde boşalan bir Gayrimüslim köyü tespit ediliyor:

Tekke Mahallesi: Kaza merkezinin yaklaşık 8 km güneydoğusunda bulunan köy 1035 kuruş bedel-i askeri vergisi kayıtlı bir Gayrimüslim köyü. Bulgar nüfus istatistiklerine göre Osmanlı döneminde 1868'de tahrip edilip boşaltıldı. Kaynaklarda bunun nedeni belirtilmiyor. Köy halkı yakındaki Korucu ve Ömerce köylerine yerleşmiş. Doğu Rumeli Eyaleti yönetiminde 1882'de tekrar köylerine dönmelerine izin verilmiş. 1884/85'teki sayıma göre köyde 107 Bulgar yaşamaktaydı. 1906'da ismi Kalugerovo'ya ve 1950'de Grafitovo'ya değiştirildi.¹²⁰ Kazadaki köylerden iki Gayrimüslim köyü buldukları yerde bir baraj gölü yapımı nedeniyle boşaltıldı ve 1965'te kayıtlardan silindi:

Azaplı / Zapalnya: kaza merkezinin 18 km kuzey-kuzeybatısında bulunan köy Salname'ye göre 1326 kuruş bedel-i askeri vergisi kayıtlı bir Gayrimüslim köyü. Bulgar nüfus istatistikleri de köyün bir Bulgar köyü olduğunu gösteriyor (1884: 393 kişi ve 1910: 707 Bulgar). Diğer kaynaklarda Zapalnya olarak geçen köy Mičev/Koledarov'e göre 1965 yılında kayıtlardan silindi. 1997 tarihli Bulgaristan yol haritasında bu köyün Tunca nehri üzerinde yapılan *Žrebčevo* baraj gölü nedeniyle boşaltıldığı anlaşılıyor.¹²¹

Ohadlar: Kaza merkezinin 13 km kuzey-kuzeybatısında bulunan köy Salname'ye göre 3783 kuruş bedel-i askeri vergisi kayıtlı bir Gayrimüslim köyü (yak-

¹¹⁹ Salname Edirne 1290: Subaşı; Rus Ordu Haritası VII/7: Razv. Subaški; Osmanlı Ordu Haritası 10, 5, 11, 6: Subaşı harabesi; Avusturya Ordu Haritası 44/42: Subaški; Spisak na Naselenite Mesta, Mičev/Koledarov 89, Bulgariya Pıtna Karta 1997: anılmıyor.

¹²⁰ Spisak na Naselenite Mesta, s. 224; Salname Edirne 1290, Filibe Sancağı Haritası: Tekye Mahallesi; Avusturya Ordu Haritası 44/42: *Kalugerovo*; Mičev/Koledarov 89: Teke mahle, Teke mahla, 1868 yıkıldı ve boşaltıldı, 1882 yeniden iskan edildi, 1906 *Kalugerovo*, 1951 *Grafitovo*.

¹²¹ Spisak na Naselenite Mesta, s. 198; Salname Edirne 1290: 'Azaplı; Rus Ordu Haritası VI/6: Zapalnya; Osmanlı Ordu Haritası I/4: *Ńapanl* (Zapanlı); Avusturya Ordu Haritası 44/42: Zapalija; Mičev/Koledarov 89: Zapalnya, 1965 silindi.

laşık 135 vergi yükümlüsü erkek nüfus). Diğer kaynaklarda Atlari şeklinde geçen köyde 1884 nüfus sayımında toplam 445 Bulgar ve 1910'da 556 Bulgar yaşamaktaydı. 1906 yılında köyün ismi Žrebčevo'ya değiştirildi. 1965 yılında Tunca nehri üzerinde yapılan Žrebčevo baraj gölü yapımı nedeniyle boşaltılarak kayıtlardan silindi.¹²²

Özet olarak Yeni Zağra kazasının Salnamede adı geçen 55 köyünden 2'si tespit edilemedi. Bir Müslüman köyü Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşalarak haritadan silindi. Bir Gayrimüslim köyü Osmanlı döneminde boşaltıldı, ancak sonra yeniden iskan edildi. İki Gayrimüslim köyü ise baraj yapımı nedeniyle boşaltılarak sular altında kaldı.

İslımye Sancağında Harabelerle İlgili Genel Tespitler

İslımye sancağını esas alarak kaynaklarda harabe olarak belirtilen köylerin genellikle Müslüman köyleri olacağını, bunlar arasında Rum köylerinin de bulunabileceğini detaylı bir inceleme yapmadan da tahmin etmek mümkündür. Aynı çalışmayı bugün Türkiye'nin Trakya bölgesinde yapacak olsak orada da tespit edilecek harabelerin öncelikle Rum ya da Bulgar köyleri olduklarını tahmin

¹²² Bilgariya, Pitna Karta, Sofia 1997; Spisik na Naselenite Mesta, s. 196; Filibe Sancağı Haritası; Salname Edirne 1290: Ohadlar; Rus Ordu Haritası VI/6: Atlari; Osmanlı Ordu Haritası I/4: Atlar; Avusturya Ordu Haritası 44/42: Žrebčevo; Mičev/Koledarov 89: Atlari, 1906 Žrebčevo, 1965 silindi.

edebiliriz. Kaldı ki İslimye sancağı bölgesinin detaylı incelenmesi yoluyla daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak ve harabeler için çok farklı nedenlerin olduğunu ortaya koymak mümkün oldu.

Herşeyden önce harabelerin bölgenin demografik yapısının değişimini, özellikle Müslümanların ve Rumların bölgeden göç edişi ve Bölgenin Bulgarlaşmasını, ortaya koymada nasıl bir öneme sahip olduğunu daha somut bir şekilde tanımlamak mümkün olmuştur. Nitekim incelediğimiz bölgede harabelerin kendi başına bölgedeki demografik değişimi ortaya koymada yeterli olmayacağı söyleyebiliriz. Çünkü Müslüman ya da Rum köylerinin büyük bir çoğunlukla harabe olmadığı tespit ediyoruz. Ancak bu köylere 1880'lerden itibaren başka bölgelerden, muhtemelen Makedonya'dan ve Edirne bölgesinden gelen Bulgarların yerleşmeye başladığını ve buna karşılık bu köylerdeki Müslümanların veya Rumların sayılarını gitgide azaldığını tespit ediyoruz. Doğal olarak bu köyler kaynaklarda harabe olarak anılmıyor. Ancak bir süre boşalmış olanlar harabe olarak anılıyor. Çünkü köydeki nüfusun yapısı değişmekle birlikte köy yerleşim yeri olarak devamlılık gösteriyor. Bu nedenle İslimye sancağına bağlı 444 köyden 227 Müslüman köyünün büyük bir çoğunluğunun bu şekilde Bulgarlaştığını incelediğimiz örneklerle söyleyebiliriz. Bölgedeki demografik değişimin temel karakteristiğinin Müslümanların ve Rumların bölgeyi terketmesi ve Bulgarların bölgeye yerleşmesi olduğunu söyleyebiliriz.

Bununla birlikte bölgedeki harabelerin demografik değişimi açıklamada önemsiz olduğu söylemek de mümkün değildir. Sırf yüzde oranıyla bakıldığında harabe olan köylerin kazalara göre değişmekle birlikte küçünsemeyecek oranlarda olduğunu görüyoruz: Salname kayıtlarına göre sancakta tespit edilen toplam 444 köyden 25 köy, yani toplam köylerin % 5'i 1878 sonrası kaynaklarda tespit edilemiyor. Bunların 16'sı (% 64) Müslüman, 9'u Gayrimüslim köyleridir. Toplam 48 köy yani sancaktaki köylerin tamamının % 10,8'i harabe olarak tespit ediliyor. Harabe olarak tespit edilen köylerin 42'si yani toplam harabe köylerin % 87'si Müslüman, 6'sı yani toplam harabe köylerin % 12'si Gayrimüslimdir. Tespit edilemeyen köylerle harabe olarak tespit edilen köylerin toplamı 73 olup sancaktaki köylerin toplamına oranları % 16'dır. 1878 sonrası kaynaklarda tespit edemediğimiz ve harabe olduğunu tespit ettiğimiz Müslüman köylerinin toplamı 58'dir. Bunların bütün köylere oranı % 13'tür. Bu 58 köyün toplam Müslüman köylerine oranı % 25 olup harabe olarak tespit edilenlerin toplam Müslüman köylerine oranı % 18'dir. Yani Osmanlı-Rus savaşı öncesinde sancakta bulunan

her dört Müslüman köyünden biri tespit edilemiyor veya harabe olmuş ve her beş köyden birinin ise harabe olduğu tespit edilmiştir.

Harabe olarak tespit ettiğimiz köylerden 13'ü zaman içerisinde tekrar iskan edilmiş ve haritadan silinmemiştir. Buna karşılık 35 köy (yani toplam köylerin % 7'si) haritadan silinmiştir. Bu köylerin 31'i Müslüman 4'ü Gayrimüslim köyledir. Kesinlikle harabe olduğunu tespit ettiğimiz ve günümüze kadar iskan edilmeyerek kayıtlardan silinmiş olan Müslüman köylerinin toplam Müslüman köyelerine oranı % 13'tür.

Tabi bu oranlar kaza bazında incelendiğinde bazı kazalarda düşük bazı kazalarda da çok daha yüksek olarak görülmektedir. Kazaların bir kısmında Müslüman köyelerinin yaklaşık üçte birinin harabe olduğu görülmektedir. Örneğin Ahyolu kazasında harabe olduğu tespit edilen köylerin oranı % 18 olup, bütünüyle haritadan silinen köylerin oranı % 14'tür. Sırf Müslüman köyelerine oranı ise % 27'dir. Misivri kazasında harabe olarak tespit edilen köylerin kazanın bütün köyelerine oranı % 30'dur. Sırf Müslüman köyelerine oranı ise % 39'dur. Yani kazadaki sırf Müslüman köyelerinin yaklaşık üçte biri harabe olarak tespit ediliyor. İslimye'de harabelerin sırf Müslüman köyelerine oranı % 22'dir. Gayrimüslimlerin büyük bir çoğunluk oluşturduğu Burgaz kazasında harabe olan köylerin oranı % 13'tür. Ancak kazadaki sırf Müslüman köyelerinin harabe oranı % 22'dir. Tabi bu oran bütün kazalarda aynı yükseklikte değildir. Aydos kazasında harabelerin toplam köylere oranı % 7, Müslüman köyelerine oranı % 9'dur. Karina-bad'da sırf Müslüman köyelerinin % 16'sı; Yanbolu'da % 14'ü ve Yeni Zağra'da % 10'u harabe olmuştur.

Burada incelenen köylerin harabe olma nedenlerine gelince şunları tespit etmek mümkün:

Köylerin boşalmasındaki en önemli etkenin siyasal gelişmeler olduğu görülüyor. Osmanlı-Rus savaşı ile başlayarak Osmanlı yönetiminde kopan, önce Gayrimüslim bir vali tarafından yönetilen Doğu Rumeli Vilayeti içinde yer alan ve 1885'ten itibaren tamamıyla Bulgaristan'ın yönetimine giren bölgede yaşayan Türkler savaşta düşman muamelesi görürken savaştan sonra da istenmeyen azınlık durumuna düşmüştür. Bu da bölgedeki Müslümanları toplu veya tedrici göçlere sevk etmiştir. Nitekim harabe olarak tespit edilen köylerin 20 Müslüman köyü ve 1 Rum köyü Osmanlı-Rus savaşı döneminde boşalmıştır ve bu köylerin bazıları daha sonra Bulgarlar tarafından yeniden iskan edilmiştir. Doğu Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan tarafından ilhakı ve takip eden yıllarda 6 köy

boşalmıştır. Balkan savaşları bölgede Müslümanların göçünü tetiklemiştir. Ancak öte yandan Osmanlı ve Yunanistan yönetiminde kalan Trakya ve Makedonya topraklarındaki Bulgarların da bu dönemde Bulgaristan'a göç ettiği görülür. Bu karşılıklı göç karşılıklı nüfus değişim anlaşmalarıyla da desteklenmiştir. 1913-14 yıllarında Osmanlı devleti ile Bulgaristan sınırı boyunca 15 km'lik bölgede yaşayan Bulgar ve Müslüman nüfusu karşılıklı olarak değiştirildi. Savaş ve değişim anlaşmaları yanında farklı dönemlerde uygulanan hükümet politikaları da göçlerde önemli roller oynamıştır. 1934'ten itibaren Bulgaristan'da uygulanan baskıcı politikalar nedeniyle yaşanan göçler sonucunda boşalan köyler mevcuttur. Özellikle 1960 ve 1970'lerde boşalan köylerin sayısında artış gözlenmektedir. 1980'lerde de boşalan köyler bulunmaktadır. 1989 göçü bölgenin demografik yapısını önemli ölçüde etkilemiştir, ancak bu çalışma kapsamında bu dönemle ilgili kaynaklara inilememiştir.

Bunun yanında Osmanlı-Rus savaşından itibaren Osmanlı devletinin yönetiminde kalan ve daha sonra Türkiye ve Yunanistan'ın elinde kalan bölgelerden (doğu ve batı Trakya) çok sayıda Bulgar bu bölgeye göç ederek kısmen Türklerden boşalan köylere yerleşmiştir. Yöresel tarih çalışmalarında Türkiye ve Yunanistan'dan bu yöreye göç eden Bulgar göçmenlerin geldiklere bölgelere ilişkin ayrıntılı bilgiler verilmektedir.¹²³

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren köylerin boşalmasının bir nedeni de 1960 ve 1970'lerde baraj yapımları olmuştur. İslimye sancağı bölgesinde Tsonevo ve Žrebčevo baraj gölleri nedeniyle toplam 4 Müslüman köyü ve 2 Bulgar köyü boşaltılmıştır.

Ekonomik nedenlerle özellik 1960'lardan itibaren boşaldığı anlaşılan köyler de bulunmaktadır. Ahyolu ve Misivri kazaları bölgesinde çok sayıda köy göçler nedeniyle 1960'lar ve 1970'lerde kayıtlardan silinmiştir. Tamamen boşalarak kayıtlardan silinen köyler yanında bölgede genel olarak köylerdeki nüfus 1950'lerden itibaren yaşanan şehirlere göçler nedeniyle aşırı derecede azalmıştır. Örneğin Osmanlı döneminde Burgaz, Edirne ve Kızılağaç kazalarının kesiştiği günümüzde Sredetsko olarak adlandırılan bölgedeki köylerle ilgili bir çalışmada nüfusu 1940'ların sonunda bine yakın bir çok köyün 1989 sayımlarında yüz hatta ellinin

¹²³ Örneğin: Slavka Boneva, "Preselnitsi ot Odrinska i Belomorska Trakiya v Severnokarnobatskite Sela", *Istoriya i Kultura na Karnobatskiya Kray*, s. 46-51.

altına düştüğü dikkat çekmektedir.¹²⁴ Bu bölgenin tamamına genellenebilecek bir gelişmedir.

Sonuç olarak bakıldığında Balkanlarda ulus devletlerinin kuruluşundan itibaren azınlık konumuna düşen toplulukların topraklarını büyük ölçüde terk etmek zorunda kaldıkları, bu göçlerin savaş dönemlerinde olduğu gibi savaşız dönemlerde de uygulanan baskı politikaları nedeniyle devam ettiği görülmektedir. Burada inceleme alanı olarak seçilen Güney Bulgaristan bölgesi bu gelişmelerden en çok etkilenen bölgelerden birini oluşturur. İsim değişiklikleri yoluyla geçmişle bağları tanınmaz hale gelen yerleşim yerleri yanında haritadan silinen köylerin de bu değişimde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bununla birlikte ekonomik nedenlerle yaşanan göçler veya baraj yapımı nedeniyle boşaltılan köylerin sayısı da dikkate alınacak ölçüdedir.

¹²⁴ Grudovsko/Sredetsko adlı bölgede nüfusu azalan köyler: Belevren, Belila, Bistrets (Büyük pınar), Bogdanovo (Bulgar Alagün), Varovnik (Türk Alagün), Vılçanovo (Tagar köy), Golyamo Bukovo (Koca bük), Gorno Yabilkovo (Yukarı Elmalı), Gorska Polyana (Yaylacık), Granitets (Receb Mahalle), Graniçar (Tikenca), Dolno Yabilkovo (Aşağı Elmalı), Draka, Draçevo (Kırık çal), Dyulevo (Ayvacak), Jelyazkovo (Kız kilise), Zagortsi (Şaban kır), Kirovo (Madleş), Kubadin, Malina (Harman kır), Orlintsi (Orhan köy), Prohod (Derbend dere), Pınçevo (Kara kütük), Radoynovo (Bokluca), Rosenovo (Gerge pınar), Svetlina (Bey mahalle), Sinyo kamene (Yumruk kaya), Slivovo, Sredets (Karapınar), Suhodol (Kuru dere), Trakiytsi (Osman bayır), Fakiya (Fakih). Nička Bačeva, Mestnite Imena, s. 4-22.